

Hemlig teleavlyssning och hemlig avlyssning

Jennie Elfström

Tillämpade studier (20 p) inom ramen för juris kandidatexamen
Handelshögskolan vid Göteborgs universitet
Höstterminen 2004
Handledare Gösta Westerlund

Innehållsförteckning

1 Inledning	6
1.2 Syfte	7
1.3 Metod	8
1.4 Avgränsningar	8
1.5 Disposition	9
2 Regeringsformens fri- och rättigheter	9
2.1 Principer för förvaltningens maktutövning	11
2.1.1 Legalitetsprincipen	11
2.1.2 Behovsprincipen	11
2.1.3 Ändamålsprincipen	12
2.1.4 Proportionalitetsprincipen	12
2.1.5 Likhetsprincipen	13
2.1.6 Objektivitetsprincipen	13
3 Europakonventionen	14
3.1 Bakgrund	14
3.2 Artikel 6 – rätt till en rättvis rättegång	15
3.3 Artikel 8 – rätt till skydd för privat- och familjeliv	17
4 Hemlig teleavlyssning	21
4.1 Bakgrund	21
4.2 Nuvarande lagstiftning	22
4.2.1 Vad är hemlig teleavlyssning?	22
4.2.2 Förutsättningar för hemlig teleavlyssning	22
4.2.2.1 Vid vilka brott får hemlig teleavlyssning användas?	23
4.2.2.2 Kravet på skälig misstanke	24
4.2.2.3 Synnerlig vikt för utredningen	25
4.2.2.4 Vilka teleadresser får avlysnas?	26

4.2.2.5 Rätten prövar på ansökan av åklagaren	26
4.2.2.6 Hantering av åtkommen information	28
4.2.3 Avlyssningsförbud m.m.	28
4.2.4 Avlagd telefonlur	31
4.3 Ändrad lagstiftning om hemlig teleavlyssning	31
4.3.1 Straffvärdeventil	32
4.3.2 Teleadresser som den misstänkte kontaktar	33
4.3.3 Telemeddelanden som redan har befordrats	34
4.4 Överskottsinformation	34
5 Särskilda bestämmelser	35
5.1 Lag (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål	36
5.2 Lag (1991:572) om särskild utlänningskontroll	37
5.3 Lag (1998:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara	38
6 Rättssäkerhet	38
6.1 Parlamentarisk kontroll	38
6.2 Underrättelse	40
6.3 Domstolsprövning	41
6.4 Offentligt ombud	44
7 Hemlig avlyssning	46
7.1 Vad är hemlig avlyssning?	46
7.2 Hemlig avlyssning och den svenska regleringen	46
7.3 Tidigare utredningar, överväganden och förslag	48
7.3.1 Integritetsskyddskommittén	48
7.3.2 1979 års särskilda juristkommission	48
7.3.3 SPANARK-gruppen	49
7.3.4 Tvångsmedelskommittén	49

7.3.5 Narkotikakommissionen	51
7.3.6 Prop. 1988/89:124 om vissa tvångsmedelsfrågor	51
7.3.7 SÄPO-kommittén	52
7.3.8 Buggningsutredningen (SOU 1998:46)	52
7.3.8.1 Hemlig avlyssning i spaningssyfte	53
7.3.8.2 Hemlig avlyssning i brottsutredande syfte	53
7.3.8.3 Behov och effektivitet	54
7.3.8.4 Buggningsutredningens förslag	57
7.3.9 Lagrådsremissen Hemlig avlyssning m.m.	59
7.4 Hemlig avlyssning i nordisk rätt	60
7.4.1 Danmark	60
7.4.2 Finland	60
7.4.3 Norge	62
7.5 Bör hemlig avlyssning införas som ett nytt hemligt tvångsmedel?	62
8 Avslutning	64
Källförteckning	69

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
HD	Högsta Domstolen
JK	Justitiekanslern
JO	Justitieombudsmannen
PL	Polislagen
RB	Rättegångsbalken
RPS	Rikspolisstyrelsen
RF	Regeringsformen
RÅ	Riksåklagaren
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
SÄPO	Säkerhetspolisen

1 Inledning

Att informationssamhällets framväxt har inneburit en utveckling av nya tekniker är inget nytt. I spåren av denna samhällsomvandling har vi också sett hur nya former av kriminalitet vuxit fram. Det finns starka skäl att tro att den organiserade brottsligheten ökat i snabb takt och antagit nya former. Kriminella MC-gäng och deras supporterklubbar har fått möjlighet att breda ut sig och finns nu i princip representerade i hela landet. På senare år har vi också fått se hur kriminella förortsgäng etablerat sig i de större svenska städerna. Förutom inhemska kriminella grupperingar är också olika kriminella organisationer från Baltstaterna, Polen och Balkan etablerade i Sverige. Dessa ägnar sig åt olika typer av brottslighet såsom narkotikahandel, smuggling av cigaretter och alkohol, människohandel, prostitution och handel med stulna bilar. Att använda sig av hemliga tvångsmedel är ett sätt för polisen att bekämpa dessa kriminella grupperingar.

Regner definierar hemliga tvångsmedel som åtgärder som är så hemliga i den meningen att de är okända för andra än dem som utnyttjar dem eller åtminstone för allmänheten utanför en krets med särskild kunskap.¹

Frågan om användningen av hemliga tvångsmedel som hemlig teleavlyssning och hemlig avlyssning kan enklast beskrivas som en kamp mellan intresset att bekämpa och utreda brott och olika skyddsintressen. Den enskildes personliga integritet är ett exempel på ett sådant intresse. Hemlig teleavlyssning är idag det hemliga tvångsmedel som utsätter den enskilde för den största kränkningen av dennes integritet. Hemlig teleavlyssning kan dock vara ett effektivt medel från brottsbekämpningssynpunkt om det kan göras utan den avlyssnades vetskap. Under ett flertal år har man ifrån lagstiftarens sida diskuterat huruvida det är lämpligt att införa ytterligare ett hemligt tvångsmedel; buggning – eller hemlig (teknisk) avlyssning. Hemlig avlyssning är

---

¹ Regner, Användning av hemliga tvångsmedel, SvJT 2003 s. 373

särskilt känsligt ur integritetssynpunkt eftersom avlyssningen inte begränsad till viss form av kommunikation, som vid hemlig teleavlyssning, utan omfattar all kommunikation som utbyts på en plats.

Denna utveckling har följaktligen tvingat de brottsbekämpande myndigheterna att ompröva sin syn på hur en effektiv tvångsmedelsanvändning skall se ut. I huvudsak hanterar de denna omvandling genom att utöva påtryckningar på de lagstiftande organen att utvidga tillämpningsområdet för de befintliga hemliga tvångsmedlen och att införa nya mycket långtgående sådana. Samtidigt finns det all anledning att föra en kontinuerlig diskussion om de metoder som finns och bör finnas för att garantera den enskildes rättssäkerhet. Hittills har utvecklingen av den svenska lagstiftningen angående hemliga tvångsmedel tagit större hänsyn till tekniska möjligheter än till rättssäkerhetsaspekter. Det finns en risk att utvecklingen kommer att komma till en punkt där metoderna för övervakning av den enskilde är så avancerade att det inte ens är praktiskt möjligt att tillförsäkra medborgarna en tillräcklig rättssäkerhet.

1.2 Syfte

Användningen av tvångsmedel är alltid en fråga om avvägning mellan olika intressen; staten har ett intresse av en effektiv brottsbekämpning samtidigt som individen har rätt till vissa grundläggande fri- och rättigheter. Hemliga tvångsmedel skall tillämpas restriktivt och ställas i proportion till vad som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle. I RF och Europakonventionen finns de bestämmelser som ytterst påverkar de villkor för att få använda sig av sådana hemliga tvångsmedel som hemlig teleavlyssning och hemlig avlyssning. Inledningsvis behandlas därför dessa bestämmelser.

Syftet med denna uppsats är att undersöka förutsättningarna för att få använda hemlig teleavlyssning. Även de specialbestämmelser som reglerar

en utökad användning av hemlig teleavlyssning kommer att beröras. I uppsatsen undersöks också vilka metoder och kontrollorgan som staten tillhandahåller för att upprätthålla regeringsformens strikta krav på en rättssäker användning av hemlig teleavlyssning. Genom att bland annat kritiskt undersöka och analysera den nuvarande lagstiftningen i dessa frågor hoppas jag kunna komma fram till om hemlig avlyssning bör införas som ett nytt hemligt tvångsmedel.

1.3 Metod

Den generella metod som används för att försöka nå syftet med uppsatsen är enkel; genom studier av lagtext, förarbeten, litteratur och rättsfall för att därvid försöka upptäcka motsägelser och förutse konsekvenser som sedan struktureras inom ramen för uppsatsen.

1.4 Avgränsningar

Idag är hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning och hemlig kameraövervakning de hemliga tvångsmedel som är reglerade i lag. I samband med reglerna om hemlig teleavlyssning i 27 kap RB regleras även hemlig teleövervakning. Hemlig teleövervakning innebär att uppgifter i hemlighet hämtas in om teledelanden som befordrats eller har befordrats till eller från viss teleadress. Det kan också innebära att sådana meddelanden hindras från att komma fram. Hemlig kameraövervakning regleras i lag (1995:1506) om hemlig kameraövervakning. Dessa typer av hemliga tvångsmedel kommer inte att vara föremål för denna uppsats.

Det finns emellertid metoder som den svenska polisen använder sig av idag men som är oreglerade i den svenska lagstiftningen. S.k. pejling och användning av dolda kroppsmikrofoner tillhör denna kategori. Flera utredningar har genom åren övervägt om dessa metoder skall regleras i lag. Tyvärr finns det inget utrymme i denna uppsats att också undersöka

detta. Det finns dock inget som utesluter att mina slutsatser också kan användas på detta område. I synnerhet är användningen av dolda kroppsmikrofoner intressant, främst på grund av att det finns kopplingar till användningen av hemlig avlyssning.

1.5 Disposition

Inledningsvis behandlas under avsnitt 2 Regeringsformens fri- och rättigheter och därtill kopplade allmänna rättsprinciper. I avsnitt 3 diskuteras Europakonventionen och artikel 6 och 8. Under avsnitt 4 kommer förutsättningarna för den nuvarande regleringen av hemlig teleavlyssning att behandlas. Även de nya reglerna som träder i kraft från den 1 oktober 2004 återfinns i detta avsnitt. Avsnitt 5 behandlar de specialbestämmelser som utökar möjligheten för polis och åklagare att använda sig av hemlig teleavlyssning m.m. I avsnitt 6 för jag en diskussion beträffande de rättssäkerhetsgarantier som finns i syfte att skydda de enskilda från övergrepp i den personliga integriteten. Frågan om hemlig avlyssning diskuteras i avsnitt 7. I avsnitt 8 summerar jag de mest intressanta aspekterna av uppsatsens innehåll.

2 Regeringsformens fri- och rättigheter

I 1:2 3 st RF finns en grundläggande bestämmelse om skydd för den enskildes personliga integritet. Där sägs bl.a. att det allmänna skall värna den enskildes privatliv och familjeliv. Skyddet för den personliga integriteten regleras genom ett flertal bestämmelser på olika konstitutionella nivåer: grundlag, vanlig lag, förordningar och myndighetsföreskrifter.

I kapitel två i RF finns bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter. Dessa fri- och rättigheter skall utgöra den enskildes skydd mot staten och är rättsligt bindande. I 2:6 RF stadgas att varje medborgare är gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat ingrepp, till exempel

hemlig teleavlyssning och hemlig avlyssning. Samtal i folksamlingar skyddas dock inte. Inte heller avlyssning som försiggår i smyg men utan användning av tekniskt hjälpmedel omfattas i skyddet.² I definitionen av det allmänna inkluderas även representanter för det allmänna och privaträttsliga organ, om de handhar offentlig förvaltningsuppdrag efter delegation enligt 11:6 3 st RF. RF omfattar dock inte enskildas övergrepp mot varandra. Enligt 2:22 RF åtnjuter utlänningsvistos här i riket i huvudsak samma fri- och rättigheter som en svensk medborgare.

Vissa av regeringsformens rättigheter är absoluta. De får inte inskränkas utan en föregående ändring av grundlagen. Vissa rättigheter är relativa, det vill säga att de får begränsas genom vanlig lag, annan författning eller genom bemyndigande i lag. Yttrande- och informationsfriheten är exempel på sådana relativa rättigheter. Enligt 2:12 2 st RF får dessa rättigheter begränsas endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den. Den får heller inte sträcka sig så långt så att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen. Begränsning får heller inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning. Av 2:13 RF följer att yttrande – och informationsfriheten i princip får begränsas med hänsyn till bland annat allmän ordning och säkerhet eller förebyggande och beivrande av brott.

Av 2:12 1 st RF följer att föreskrifter mellan enskilda och det allmänna, som gäller åligganden för enskilda eller i övrigt avser ingrepp i enskildas personliga eller ekonomiska förhållanden skall meddelas i lag. Omtvistade inskränkningar av den personliga friheten är vissa av RB:s regler om hemliga tvångsmedel. Hemlig teleavlyssning regleras i 27:18-25 §§ RB. Det finns också särskilda bestämmelser i lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, lag (1991:572) om särskild utlänningskontroll och lag (1988:97) om förfarandet hos

---

² SOU 1975:75 s. 200

kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara. Slutsatsen av ovanstående är att skyddet mot hemlig teleavlyssning har inskränkts på ett korrekt sätt enligt RF.

2.1 Principer för förvaltningens maktutövning

För att förvaltningsorganen effektivt skall kunna utöva sina uppgifter är det nödvändigt att de får tillgång till tillräckliga maktmedel. Dessa maktmedel är styrda av flera hänsyn än hög effektivitet. Det är väsentligt att maktutövningen sker på sätt och i former som tryggar rättssäkerheten. Detta innebär att förvaltningen inte kan använda sin makt på ett godtyckligt sätt. Rättsregler ger myndigheterna stor frihet att själva bestämma om de skall utöva sin makt eller inte. Det finns emellertid begränsningar i myndigheternas maktutövning; de har inte full frihet att bestämma om de skall använda sig av sina befogenheter eller inte. Man kan uttrycka det så att myndigheternas befogenheter ytterst begränsas av vissa allmängiltiga rättsgrundsatser eller rättsprinciper.

2.1.1 Legalitetsprincipen

Av 1:1 RF följer att det skall finnas lagstöd för att företa en åtgärd som begränsar de grundläggande fri- och rättigheterna. Strömberg menar att en regel inte därför får tolkas så att man utvidgar utrymmet för dess faktiska tillämpning utöver vad som följer av lagtexten och dess förarbeten.³

2.1.2 Behovsprincipen

Malmström anser att denna princip innebär att en myndighet får använda sig av straffprocessuella tvångsmedel bara när det föreligger ett påtagligt behov och ett mindre ingripande åtgärd inte är tillräcklig.⁴

---

³ Strömberg, Sveriges författning s. 14

⁴ Malmström, Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning, SvJT 1992 s. 531

Tvångsmedelsanvändningen måste inte bara vara nödvändig för att lösa uppgiften, utan den måste också vara verkningsfull, med andra ord måste den leda till att det avsedda resultatet uppnås. Användningen av tvångsmedlet måste omedelbart avbrytas, när syftet med det är uppnått eller att det förefaller klart att det inte kommer att nås.

2.1.3 Ändamålsprincipen

Enligt ändamålsprincipen skall en myndighets befogenhet att använda tvångsmedlet vara bunden till det ändamål för vilket tvångsmedlet har beslutats.⁵

2.1.4 Proportionalitetsprincipen

Proportionalitetsprincipen är i fråga om straffprocessuella tvångsmedel lagfäst i 24-28 kap RB. I PL finns en motsvarande bestämmelse i 8 §. I 27:1 3 st RB sägs beträffande de hemliga tvångsmedlen att de får beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse. Även indirekta följder av användningen av tvångsmedel avses. Särskilt i samband med användning av hemliga tvångsmedel kan det röra sig om ingrepp i tredje mans integritet.

Malmström påpekar att användningen av hemliga tvångsmedel är särskilt allvarlig, om avlyssning sker av tidningsredaktioners och andra massmedieföretags telefontät. Följderna för flödet av meddelanden till nyhetsförmedlande företag skulle kunna bli mycket allvarliga. Utrymmet för användning av hemliga tvångsmedel skulle bli mycket begränsat enligt Malmström, men han konstaterar samtidigt att det inte kan uteslutas att det finns situationer där sådana tvångsmedel skulle kunna tillgripas.⁶

---

⁵ A a s. 531

⁶ A a s. 531

Denna princip inriktar sig alltså på de negativa verkningar som användningen av tvångsmedel kan få för motstående intressen. En tvångsåtgärd skall alltså i fråga om art, styrka, räckvidd och varaktighet stå i rimlig proportion till vad som står att vinna med åtgärden. Enligt Westerlund måste varje beslutsfattare därför i varje enskilt fall avgöra om den skada som användningen av tvångsmedlet medför står i rimlig proportion till det som kan vinnas med åtgärden.⁷

2.1.5 Likhetsprincipen

I RF 1:9 fastslås en likhetsprincip. Förvaltningsorganen skall i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen.

2.1.6 Objektivitetsprincipen

Lagarna kan inte i detalj reglera de offentliga handlingsorganens handlande utan lämnar ofta ett visst utrymme för handlingsfrihet i vissa fall. Denna handlingsfrihet får emellertid inte utnyttjas på ett godtyckligt sätt. I 1:9 RF finns därför också en objektivitetsprincip. Polisen och andra förvaltningsmyndigheter som fullgör uppgifter i den offentliga förvaltningen skall iaktta saklighet och opartiskhet. Regeln riktar sig även till regeringen i fall när de uppträder som högsta myndighet i förvaltningsorganisationen och till vissa privaträttsliga subjekt som fullgör förvaltningsuppgifter med stöd av beslut enligt 11:6 3 st RF.

---

⁷ Westerlund, Straffprocessuella tvångsmedel, s. 12

3 Europakonventionen

3.1 Bakgrund

Europarådet bildades den 5 maj 1949 i London. Syftet var att skapa ett forum för samarbete mellan europeiska stater med demokrati och rättsstatlighet som grundvalar. En uppgift var att medlemsstaterna skulle samarbeta för att främja respekten för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Som ett led i förverkligandet av dessa mål utarbetade Europarådet den *europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna* ("Europakonventionen"). Europakonventionen skulle bygga på den allmänna deklarationen om de mänskliga rättigheterna, som antogs av Förenta Nationernas generalförsamling den 10 december 1948. Denna deklaration var inte rättsligt förpliktande och den saknade regler om internationell övervakning. Europakonventionen undertecknades i november 1950 och ratificerades av tio stater den 3 september 1953. Konventionen bygger på rättsligt förpliktande bestämmelser och Europadomstolen tolkar och preciserar dess innebörd genom sin praxis. I Sverige inkorporerades Europakonventionen den 1 januari 1995 genom en lag (1994:1219), som föreskriver att Europakonventionen skall gälla som lag här i landet. Europakonventionen har alltså inte gjorts till grundlag. I syfte att stärka Europakonventionens status har man i 2:23 RF infört en bestämmelse som stadgar att lag eller annan föreskrift inte får meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av Europakonventionen. Detta förbud, som riktar sig i första hand mot lagstiftaren, kan tolkas så att Sverige även underkastar sig framtida ändringar av den, dock under förutsättning att de har tillkommit på ett sätt som är förenligt med folkrätten.⁸ Förbudet innebär också att en lag eller annan föreskrift som har tillkommit efter konventionens införlivande kan bli föremål för lagprövning enligt 11:14 RF om dess innehåll uppenbart strider mot Europakonventionen.

---

⁸ Holmberg/Stjernquist, Vår författning, s. 52

Konventionen skyddar i stort sett samma rättigheter som RF 2 kap. Det finns emellertid skillnader. Konventionens regler om tillgång till domstolsprövning, garantier för en rättvis process och skyddet för privatliv och familjeliv saknar i stort sett motsvarighet i RF:s rättighetskatalog. Europakonventionen å sin sida saknar dock vissa regler om yttrandefriheten, som har ett starkare skydd i den svenska grundlagen. Strömberg sammanfattar kopplingen mellan Europakonventionen och de svenska grundlagarna som att de kompletterar varandra.⁹

3.2 Artikel 6 – Rätt till en rättvis rättegång

I artikel 6 i Europakonventionen regleras rätten till en rättvis rättegång. Detta är ett allmänt begrepp som har givits en vidsträckt betydelse. Utmärkande för en rättvis rättegång är att parterna är likställda i processen och att proceduren inte gynnar den ene parten på den andres bekostnad.¹⁰ Danelius menar att det är av största vikt att den tilltalade inte får ha sämre möjligheter än åklagaren att utföra sin talan inför domstolen.¹¹ Principen in dubio pro reo, som möjliggör att den tilltalade under vissa omständigheter kan favoriseras, är nödvändig för att eliminera risken för att han anses skyldig till ett brott han inte begått. I artikel 6:1 stadgas att den som blivit anklagad för ett brott skall ha rätt till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol. Den så kallade oskyldighetspresumtionen i artikel 6:2 innehåller ett påbud om att var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen fastställts. I artikelns tredje punkt stadgas att den som blivit anklagad för brott har vissa minimirättigheter.

En principiell fråga är huruvida olovligt åtkomna bevis får användas mot den tilltalade i en rättegång. Ett exempel på detta kan vara uppgifter som framskaffats genom hemlig avlyssning eller otillåten telefonavlyssning. I

---

⁹ Strömberg, Sveriges författning, s. 84 f

¹⁰ Artikel 6:1 gäller såväl i tvistemål som i brottmål. Artikel 6:2 gäller endast i brottmål.

¹¹ Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, s. 195

*Schenk mot Schweiz*¹² hade åklagaren i nationell domstol åberopat en olovlig inspelning av ett telefonsamtal. Schenk hade uppdragit åt en man att mörda Schenks f.d. hustru. Uppdragstagaren gick istället till polisen som uppmanade honom att ringa upp Schenk och i hemlighet spela in samtalet på band. Schenk klagade till Europadomstolen och anförde att hans rättigheter enligt artikel 6 hade kränkts. Schenk menade att kränkning av artikel 6 förelåg eftersom polisen uppmanat uppdragstagaren att spela in telefonsamtalet och att den oegentligt åtkomna bevisningen använts i rättegången och lagts till grund för en fällande dom. Europadomstolen uttalade att artikel 6 inte reglerar vilken typ av bevisning som är tillåten i en rättegång. Detta förhållande skall regleras av den nationella lagstiftningen. Anledningen till att Europadomstolen resonerar på detta sätt är att många av de stater som anslutit sig till Europakonventionen representerar vitt skilda rättskulturer. Ett förbud mot vissa utredningsformer och viss typ av bevisning skulle kunna få både oväntade och olyckliga följder för enskilda länders processrättsliga system. Det bör slutligen påpekas att det sätt på vilket ett bevis åtkommit ändå har inflytande på frågan om en rättegång som helhet varit rättvis.

Domstolen kunde inte utesluta att oegentligt åtkommen bevisning av det aktuella slaget kunde vara tillåten i en rättegång. Domstolens enda uppgift var att utröna om rättegången som helhet varit rättvis. Europadomstolen ansåg inte att Schenks rättigheter enligt artikel 6 hade kränkts. Domstolen tog vid sitt avgörande hänsyn till att bandupptagningen inte var den enda bevisningen i målet. Domstolen konstaterade vidare att Schenk fått möjlighet att ifrågasätta huruvida bandupptagningen var äkta. Schenks försvarare hade under huvudförhandlingen haft möjlighet att ställa frågor till uppdragstagaren. Försvararen hade även givits möjlighet, men avböjt, att hålla förhör med förundersökningsledaren.

Vad gäller denna fråga om oegentligt åtkommen bevisning är också *Khan mot Förenade Konungariket* intressant. Khans samtal med en vän hade

---

¹² Schenk v. Switzerland, dom 12 juli 1998, Series A no. 140

spelats in, vilket inte varit olagligt enligt engelsk rätt. Det var inte fråga om en fälla för att förmå Khan att erkänna brott och Europadomstolen ansåg att Khan hade haft alla möjligheter att försvara sig mot anklagelserna. Se även P.G och J.H mot Förenade Konungariket i nästa avsnitt.

3.3 Artikel 8 – Rätt till skydd för privat- och familjeliv

Enligt artikel 8 i Europakonventionen har var och en rätt till respekt för privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Denna rättighet kan tyckas svårdefinierad, eftersom det finns så många olika företeelser som kan hänföras till privatlivet. Andra artiklar i Europakonventionen kan också sägas beröra skyddet för privatlivet, till exempel tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling i artikel 3, frihetsberövande i artikel 5 eller yttrandefriheten i artikel 10. Emellertid så får dessa artiklar anses ha karaktären av *lex specialis* inom sina respektive områden. Artikel 8 fångar bara upp sådana företeelser som faller utanför dessa artiklar.

Danelius påpekar att artikel 8 innebär primärt att staten skall avhålla sig från ingrepp i den skyddade rättigheten; dessa kan bestå i åtgärder i enskilda fall men även generella inskränkningar i människors frihet att forma sina egna liv. Vidare ålägger artikel 8 staten en plikt till positivt handlande genom rimliga åtgärder. Detta kan ske genom lagstiftning men också genom skydd mot övergrepp i enskilda fall. Även utan ingripande från en myndighet kan staten också bryta mot artikel 8 om en viss situation tolereras och staten inte ingriper för att avvärja situationen.¹³

Inskränkningar i den skyddade rättigheten kan godtas om inskränkningen har stöd i lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt att inskränkning sker och ingreppet är ägnat att tillgodose något av de uppräknade allmänna eller enskilda intressena (statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välbefinnande, förebyggande av

---

¹³ Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, s. 261

oordning eller brott, skydd för hälsa eller moral, skydd för andra personers fri- och rättigheter).

I artikel 8:1 skyddas också rätten till respekt för familjelivet samt för hem och korrespondens. Straffprocessuella tvångsmedel innefattar i allmänhet ingrepp i den privata sfär som artikel 8 skyddar. Begreppet ”korrespondens” omfattar olika former av meddelanden mellan individer. Ett exempel på detta är telefonavlyssning. Telefonavlyssning är en mycket integritetskänslig åtgärd. En jämförelse kan göras med hemlig avlyssning, det vill säga direkt avlyssning av samtal mellan olika personer i en bostad eller lokal.

Europadomstolen har i ett flertal fall tagit ställning till om en viss åtgärd utgjort en konventionsenlig åtgärd. Det har varit fråga om ingreppet varit föreskrivet i lag och i många fall har Europadomstolen kommit fram till att så inte varit fallet.

I *Halford mot Förenade Konungariket*¹⁴ har Europadomstolen förkastat en invändning om att en arbetsgivare i princip skulle anses berättigad att kontrollera de anställdas telefonsamtal. Om de anställda varnats för att sådan avlyssning skulle kunna ske är det fråga om en annan sak. Telefonavlyssningen skedde dock mot ett telefonnät som inte var uppkopplat mot det allmänna nätet. Den brittiska lagstiftningen var därför inte tillämplig då heller ingen annan lagregel kunde sanktionera åtgärden.

*Malone mot Förenade Konungariket*¹⁵ gällde brevkontroll och telefonavlyssning. Europadomstolen konstaterade att de lagar som reglerade ingreppet i artikel 8 var otydliga och kunde tolkas på flera sätt. Av denna anledning ansåg Europadomstolen att ingreppet därför inte hade skett i överensstämmelse med lag. Vidare hade telefonnummer registrerats och denna åtgärd var heller inte förenligt med artikel 8 i konventionen.

---

¹⁴ Halford v. United Kingdom, dom 25 juni 1997, Application no. 00020605/92

¹⁵ Malone v. UK, dom 2 augusti 1984, Series A no. 82

Europadomstolen upprepade sina argument i fallen *Kruslin och Huvig mot Frankrike*¹⁶ och kom fram till att telefonavlyssning var ett allvarligt ingrepp i privatlivet och därför måste lagstödet för denna åtgärd vara tydligt. Så var inte fallet med de franska straffprocessreglerna på vilket beslut om telefonavlyssning grundades, även om makarna Huvig lidit liten skada av ingreppet.

*Kopp mot Schweiz*¹⁷ handlade om telefonavlyssning av en advokat. I beslutet om avlyssning stod det klart att advokatsamtal inte skulle kontrolleras, men det var dock inte klart hur man skulle skilja på de samtal som gällde advokatverksamheten och andra samtal. Beslutet togs av en tjänsteman på postförvaltningen och stod inte under domstols kontroll. Åtgärden befanns stå i strid med laglighetskravet i artikel 8.

I *Amann mot Schweiz*¹⁸ rörde telefonavlyssningen en person som hade blivit uppringd av den sovjetiska ambassaden. Grunden för avlyssningen var nationella säkerhetsintressen. De regler som låg till grund för beslutet var emellertid mycket allmänt utformade och det fanns inga regler till skydd för någon som blivit uppringd av någon vars samtal stod under övervakning.

Annorlunda förhöll det sig i *P.G. och J.H. mot Förenade Konungariket*.¹⁹ Polisen hade i spaningssyfte inhämtat upplysningar från ett telefonbolag om de telefonnummer som den misstänkte ringt upp från en viss telefon. För denna åtgärd fanns det tillräckliga lagstöd och Europadomstolen kom fram till att artikel 8 inte hade kränkts. I fallet behandlades också frågan om hemlig avlyssning. Detta utgjorde dock en kränkning av artikel 8 på grund av att det saknades lagstöd för avlyssningen. Att polisen dessutom hade tagit röstprov på P.G. och J.H. när de vistades i en poliscell för att

---

¹⁶ *Kruslin v. France*, dom 24 april 1990, Series A no. 176-A och *Huvig v. France*, dom 24 april 1990, Series A no. 176-B

¹⁷ *Kopp v. Schweiz*, dom 25 mars 1998, Application no. 00023224/94

¹⁸ *Amann v. Switzerland*, dom 16 februari 2000, Application no. 27798/95

¹⁹ *P.G and J.H v. United Kingdom*, dom 25 september 2001, Application no. 00044787/98

kunna jämföra med de röster som hade spelats in, utgjorde också en kränkning av artikel 8.

Ett annat viktigt avgörande är *Klass m.fl. mot Tyskland*²⁰ där grunden för åtgärden var att skydda statens säkerhet. Telefonavlyssning får enligt Europadomstolen användas om artikel 8:2 när detta är nödvändigt för att skydda de demokratiska institutionerna. Telefonavlyssning får användas när det gäller att motverka terroristbrott och spioneri. Domstolen påpekar dock att det måste finnas en tydlig kontroll. Andra frågor som behandlades i avgörandet särskilt var behovet att en åtgärd måste vidtas utan att den berörda personen får vetskap om avlyssningen.

HD har också prövat frågan om användningen av överskottsinformation är förenligt med Europakonventionen. I NJA 2001 s. 535 handlade det om en advokat som hjälpte en klient som var häktad. Advokaten var belagd med restriktioner att vidarebefordra uppgifter till klientens medbrottsling. När advokaten ringde medbrottslingen avlyssnades samtalet. Advokaten entledigades som offentlig försvarare för den häktade klienten. Tingsrätten översände för kännedom beslutet att entlediga advokaten till Sveriges Advokatsamfund. Advokatsamfundets disciplinnämnd fann att advokaten brutit mot god advokatsed och uteslöt honom ur Advokatsamfundet. Denne överklagade till HD som behandlade frågan om artikel 8 utgjorde hinder mot att överskottsinformation från hemlig teleavlyssning användes för ett annat ändamål än det som låg till grund för avlyssningsbeslutet, utan att det fanns laglig grund för ett sådant användande. HD fann disciplinnämndens agerande inte stred mot artikel 8 i Europakonventionen.

NJA 2003 s. 323 avsåg grovt vapenbrott och åklagaren åberopade som bevisning överskottsinformation som inhämtats vid en hemlig teleavlyssning mot de personer som varit skäligen misstänkta för brottet. HD konstaterar att frågan för närvarande är oreglerad men det att det inte

---

²⁰ Klass and others v. Germany, dom 6 september 1978, Application no. 00005029/71

finns något hinder mot detta vare sig enligt RB eller Europakonventionen. Emellertid skall användningen av överskottsinformation ske med försiktighet, inte minst när informationen återopats mot någon annan än den som varit föremål för teleavlyssningen. Det kan finnas ett inte obetydligt utrymme för missförstånd och feltolkningar. Att grunda en fällande dom enbart på ett enstaka avlyssnat samtal där överskottsinformation inhämtats bör sällan komma i fråga. Det finns också utrymme för uppfattningen att en oreglerad användning av information från hemligt avlyssnade samtal kan strida mot artikel 6 och 8 i Europakonventionen. Likväl har det dock inte i Europadomstolens praxis ansetts hindra att någon sådan information tillagts bevisvärde i brottnålsrättegångar.

4 Hemlig teleavlyssning

4.1 Bakgrund

Bestämmelser om hemlig teleavlyssning har funnits sedan RB:s tillkomst. Den nuvarande lagstiftningen fick sin lydelse i samband med tillkomsten av lag (1995:1506) om hemlig kameraövervakning.²¹ Reglerna om hemlig teleavlyssning återfinns främst i 27 kap 18-25 §§ RB. Vissa specialbestämmelser finns dessutom i lagen (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål, lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll och lag (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara.

Bestämmelserna om hemlig teleavlyssning i rättegångsbalken kommer delvis att ändras från och med 1 oktober 2004. Av pedagogiska skäl redogör jag först under avsnitt 4.2 för de nuvarande bestämmelser som reglerar användningen av hemlig teleavlyssning. I avsnitt 4.3 övergår jag till att förklara vilka ändringar som kommer att ske från den 1 oktober

---

²¹ Prop. 1994/95:227

2004. Slutligen kommer frågan om överskottsinformation beröras i avsnitt 4.4.

4.2 Nuvarande lagstiftning

4.2.1 Vad är hemlig teleavlyssning?

I 27:18 RB stadgas att hemlig teleavlyssning innebär att telemeddelanden, som befordras till eller från ett telefonnummer, en kod eller annan teleadress, i hemlighet avlyssnas eller tas upp genom ett tekniskt hjälpmedel för återgivning av innehållet i meddelandet. Bestämmelsen omfattar all kommunikation som befordras via det allmänna telenätet. Förutom muntlig kommunikation, omfattas även annan kommunikation som till exempel telex, telefax och datakommunikation. Även avlyssning av mobiltelefoner omfattas av bestämmelsen. Med teleadress menas en icke-fysisk adress, till exempel ett abonnemang, en enskild anknytning, e-mailadress eller liknande. Hemlig teleavlyssning kan till exempel också ske utanför allmänt tillgängliga telenät, till exempel inom större företagsnät.

Beslut om hemlig teleavlyssning verkställs av SÄPO eller länskriminalpolisen under ledning av en åklagare. SÄPO ansvarar för och administrerar det tekniska systemet för hemlig teleavlyssning (PLUTO) samt tillhandahåller systemet för polisen. Systemet tar upp och lagrar telemeddelanden i digital form samt ger utredaren möjlighet att med hjälp av dator avlyssna telemeddelanden såväl fortlöpande som i efterhand.^{22 23}

4.2.2 Förutsättningar för hemlig teleavlyssning

Som en allmän utgångspunkt gäller att proportionalitetsprincipen måste iaktas. Hemlig teleavlyssning får endast beslutas om skälen för åtgärden

---

²² Ds 2003:13 s. 51

²³ I RPSFS 1999:9 FAP 171-1 finns föreskrifter och allmänna råd om hantering av systemet om hemlig teleavlyssning

uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse, 27:1 3 st. Helmius formulerar det så som att proportionalitetsbedömningen skall göras när alla formella krav på en åtgärd är uppfyllda. Några avvägningar mellan mål och medel utöver de som lagstiftaren givit utrymme för får inte ske med hänvisning till proportionalitetsprincipen. Kravet på proportionalitet skall alltså fyllas inom de ramar som lagreglerna föreskriver.²⁴

4.2.2.1 Vid vilka brott får hemlig teleavlyssning användas?

Hemlig teleavlyssning får användas vid förundersökning angående brott för vilket inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år. Även de osjälvtändiga brottsformerna försök, förberedelse eller stämpling till sådant brott omfattas, om sådan gärning är belagd med straff. Om detta stadgas i 27:18 2 st. Tvåårsgränsen ger uttryck för att det är fråga om utredning av brott som är av så grov beskaffenhet att intresset att vid behov kunna tillgripa hemlig teleavlyssning för att få brottet utrett väger tyngre än den kränkning av den personliga integriteten.

Följande brott i brottsbalken kan i fredstid grunda hemlig teleavlyssning. Om inte annat sägs, omfattas även försök, förberedelse och stämpling.

- Mord (3:1)
- Dråp (3:2)
- Människorov (4:1)
- Människohandel för sexuella ändamål (4:1 a)
- Våldtäkt och grov våldtäkt (6:1)
- Grovt sexuellt utnyttjande av underårig (6:4)
- Grovt koppleri (6:9)
- Grovt rån (8:6)
- Mordbrand (13:1) och grov mordbrand (13:2)
- Allmänfarlig ödeläggelse, även grovt brott (13:3)

---

²⁴ Helmius, Polisens rättsliga befogenheter vid spaning, s. 142

- Grovt sabotage (13:5)
- Kapning, grovt brott (13:5a)
- Sjö- eller luftfartssabotage, grovt brott (13:5 a)
- Flygplatssabotage, grovt brott (13:5 b)
- Spridande av gift eller smitta, grovt brott (13:7)
- Mened, grovt brott (13:7)²⁵
- Uppror (18:1)
- Väpnat hot mot laglig ordning (18:3)
- Högförräderi (19:1)
- Krigsanstiftan (19:2)²⁶
- Trolöshet vid förhandling med främmande makt (19:3)
- Grovt spioneri (19:6)

Hemlig teleavlyssning kan också användas vid följande brott; grovt narkotikabrott,²⁷ grov varusmuggling av narkotika²⁸ och folkmord.²⁹ I avsnitt 5 redogörs för de lagar som innebär att möjligheterna för de brottsutredande myndigheterna att använda sig av hemlig teleavlyssning utökas.

4.2.2.2 Kravet på skälig misstanke

Enligt 27:20 får hemlig teleavlyssning ske endast om någon är skäligen misstänkt för brottet, det vill säga här ställs samma beviskrav som gäller för bland annat utredningshäktning, reseförbud i vissa fall och kvarstad. En jämförelse kan ske med 23:18, där det gäller att man skall vara ”skäligen misstänkt” för att – vid förhör – underrättas om misstanken m.m. I förarbetena anges att lagstiftaren inte har åsyftat annat än att hemlig teleavlyssning skall ha den funktionen att användas som ett medel för att företa en förundersökning i gängse mening, det vill säga inhämta faktauppgifter av olika slag för att närmare klarlägga ett händelseförlopp,

---

²⁵ Försök till mened är inte straffbelagt.

²⁶ Försök, förberedelse eller stämpling till krigsanstiftan är inte straffbelagt.

²⁷ 3 § narkotikastrafflagen, SFS 1968:64

²⁸ 3 § lagen (1960:418) om straff för varusmuggling

²⁹ 1 § lagen (1964:169) om straff för folkmord

vilka personer som varit involverade i detta, dessas förehavanden i olika hänseenden m.m.³⁰ Ekelöf menar att man kan uppfatta det ursprungliga syftet med telefonavlyssning så, att det skulle kunna vara ett medel att förstärka en redan befintlig bevisning i skuldfrågan.³¹ Härigenom skulle man kunna höja bevisstyrkan från skäligen misstanke till sannolika skäl och möjliggöra häktning och i ett senare skede tillräckliga skäl för åtal.

4.2.2.3 Synnerlig vikt för utredningen

Åtgärden skall också vara av synnerlig vikt för utredningen. Synnerlig vikt för utredningen inrymmer ett kvalitetskrav beträffande de upplysningar som avlyssningen kan ge. Utredningsläget måste göra avlyssningen nödvändig.³² Detta innebär dock inte att åtgärden måste leda till sådan bevisning att denna enbart kan läggas till grund för fällande dom. Det är tillräckligt att den kan ge verkligt betydande effekter för utredningsarbetet och inte endast påverkar detaljer i detta. Det skall observeras att kravet också förutsätter att andra metoder som till exempel skuggning eller övervakning också redan prövats men befunnits otillräckliga, att sådana åtgärder inte skulle leda till något resultat eller bedöms som alltför resurskrävande.³³ I sammanhanget bör påpekas att hemlig teleavlyssning kräver också stora personalinsatser för att kunna fungera effektivt.

I JO 1994/95 s. 34 hade hemlig teleavlyssning använts för att eftersöka en misstänkt person, inte för att förstärka en redan befintlig misstanke. JO menar att det kan ifrågasättas om detta beslut angående hemlig teleavlyssning skall anses ha varit av synnerlig vikt för utredningen. Från åklagarens rapport framgick att man ansåg sig inte hade haft någon möjlighet att använda sig av någon annan metod för att få tag på den misstänkte. Upptäcktsrisken och risken för att poliserna skulle utsättas för beskjutning var för stor. Å andra sidan konstaterade JO att hemlig

---

³⁰ SOU 1975:95 s. 97

³¹ Ekelöf m.fl. Rättegång III, s. 64. Jfr SOU 1975:95 s. 97

³² Prop. 1988/89:124 s. 44 och JO 1995/95 s. 34

³³ Fitger, Särtryck ur RB 27:36

teleavlyssning endast torde ge resultat under förutsättning att den misstänkte verkligen använde sig av telefonen i fråga.

4.2.2.4 Vilka teleadresser får avlyssnas?

Hemlig teleavlyssning får endast avse en teleadress, som innehas av den misstänkte eller kan antas komma att användas av honom, 27:20 1 st 2 p. Avlyssningen får dock inte avse telefoner m.m. som den misstänkte kan antas komma att ringa till.³⁴ Däremot kan man avlyssna en telefon som den misstänkte kan tänkas komma att använda sig av, till exempel en telefonautomat eller telefon som någon annan innehar. Detta innebär att det måste föreligga konkreta omständigheter som med viss styrka talar för att den misstänkte kan komma att göra detta. Enbart en allmän förmodan att så kan bli fallet är således inte tillräcklig.³⁵

Avlyssning får enligt 27:20 2 st emellertid inte avse telemeddelanden som endast befordras inom ett telenät som med hänsyn till sin begränsade omfattning och omständigheterna i övrigt får anses vara av mindre betydelse från allmän kommunikationssynpunkt. Som exempel på begränsade telenät kan vara system för snabbtelefoner, porttelefoner, PC-nät och liknande utrustning inom eller intill en bostad. Interna telekommunikationer på mindre arbetsplatser räknas också till kategorin telenät av mindre betydelse.³⁶ Frågan om ett telenäts betydelse skall dock prövas utifrån en samlad bedömning av de olika omständigheterna ur allmän kommunikationssynpunkt.³⁷

4.2.2.5 Rätten prövar på ansökan av åklagaren

Frågor som rör hemlig teleavlyssning prövas av rätten på ansökan av åklagaren, 27:21 1 st. I ett beslut att tillåta hemlig teleavlyssning skall det anges vilken teleadress och under vilken tid tillståndet gäller. Tiden får

---

³⁴ Ekelöf m.fl. Rättegång III, s. 65 och JO 1991/92 s. 25

³⁵ Jfr JO 1994/95 s. 34

³⁶ Helmius, Polisens rättsliga befogenheter vid spaning, s. 134

³⁷ Prop. 1994/95:227 s. 22 och 31

inte bestämmas längre än nödvändigt och en månad är den maximala gränsen, 27:20 2 st. Det finns dock inget som hindrar åklagaren att strax före tillståndstidens utgång kommer in till domstolen med yrkande om ett nytt tillstånd avseende samma misstänkt och samma telefonnummer och brott som inte beviljats tidigare.³⁸ 27:23 anger att om det inte längre finns skäl för ett beslut om hemlig teleavlyssning, skall åklagaren eller rätten omedelbart häva beslutet. Rätten måste även besluta om en förlängning av tillståndstiden.

Malmström m.fl. påpekar att det ibland kan vara motiverat för rätten att förena tillståndet med inskränkande villkor, särskilt när det finns en risk att personer som är helt ovidkommande för brottsutredningen kan utsättas för att bli avlyssnade.³⁹ En sådan situation kan föreligga till exempel om polisen vill använda sig av hemlig teleavlyssning av en telefonhytt på allmän plats eller när det handlar om telefoner som på annat sätt är tillgängliga för ett stort antal personer, till exempel på en arbetsplats eller i offentliga lokaler.

Det kan också vara angeläget att ett tillstånd också löper under den tid som den misstänkte tillfälligt vistas på annan ort än den plats där telefonen är belägen. Om detta förhållande är känt för polisen och det finns en risk för att annan person kan komma att avlyssnas, bör tillståndet förenas med ett villkor om att beslutet endast gäller när vederbörande vistas i riket.⁴⁰

Rättens beslut, som enligt 30:2 RB genast går i verkställighet, är i likhet med andra tillståndsbeslut som rätten fattar under förundersökningen ett beslut under rättegången. Enligt 30:2 skall rättens beslut vidare ges till känna. Mot ett beslut om hemlig teleavlyssning skall talan föras särskilt genom besvär enligt 49:3 1 st 6 p. Gällande hovrättens handläggning

---

³⁸ Malmsten, Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning, SvJT 1992 s. 540

³⁹ Malmsten, Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning, SvJT 1992 s. 540 och JO dnr 3330-1989 och 3708-1991

⁴⁰ Malmsten, Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning, SvJT 1992 s. 540, och JO dnr 3330-1989 och 3708-1991

hänvisas till 52:7 RB. Talan mot hovrättens beslut förs genom besvär, 54:2 RB.

I praktiken är det endast åklagaren som kan överklaga ett beslut. På grund av tvångsmedlets hemliga natur är det av uppenbara skäl inte lämpligt att meddela den misstänkte om att hemlig teleavlyssning kommer att riktas mot denne.

4.2.2.6 Hantering av åtkommen information

Om hur den åtkomna informationen skall hanteras finns regler i 27:24. Första stycket anger att en upptagning eller uppteckning skall granskas snarast möjligt. Detta brukar ske inom ett dygn.⁴¹ Informationen lagras digitalt på särskilda skivor.⁴² Det som inte är relevant för utredningen skall inte bevaras, utan förstöras omedelbart. Detta framgår av andra stycket motsatsvis. De uppgifter som däremot är relevant ut utredningssynpunkt, skall bevaras till dess förundersökningen lagts ner eller avslutats. Först då skall sådana handlingar förstöras. Har åtal väckts, skall de förstöras så snart som målet avgjorts slutligt.

4.2.3 Avlyssningsförbud m.m.

Vissa personkategorier är emellertid helt skyddade mot hemlig teleavlyssning. Enligt 35 § i lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare får barn under 15 år inte utsättas för hemlig teleavlyssning. I ett fall där en ung pojke hade blivit mördad av två underåriga i Arvika 2001, konstaterade JO att det hade förekommit bland annat hemlig teleavlyssning av de två misstänkta pojkarna.⁴³ JO inledde en förundersökning vilket ledde till att två domare dömdes för tjänstefel med anledning av sin handläggning av frågorna om bland annat hemlig teleavlyssning.⁴⁴

---

⁴¹ Ds 2003:13 s. 51

⁴² A a

⁴³ JO 2001/02 s. 52, dnr 3556-98 och dnr 267-1999

⁴⁴ Hovrättens för Västra Sverige domar den 14 juli 2000 i mål B 5644-00 och den 12 september 2000 i mål B 2189-00

Det är viktigt att den som misstänks för brott skall kunna tala med sitt ombud utan att de uppgifter som förmedlas kommer till polisens kännedom. Mot bakgrund av detta är det därför motiverat med ett avlyssningsförbud. Hemlig teleavlyssning av samtal mellan den misstänkte och dennes försvarare får därför inte avlyssnas. Om detta finns regler i 27:22. Om det framkommer under avlyssningen att det är fråga om ett sådant samtal eller meddelande, skall avlyssningen avbrytas. Vad gäller uppteckningar och upptagningar vid en sådan avlyssning, skall sådana upptagningar och uppteckningar omedelbart förstöras, i den mån de omfattas av förbudet. Förbudet bör enligt Malmström omfatta samtliga samtal mellan den misstänkte och hans försvarare oavsett om dennes uppdrag anknyter till det pågående tvångsmedelsuppdraget eller ej.⁴⁵

Ett praktiskt problem i detta sammanhang är att telefonsamtal till eller från berörd telefon i regel först spelas in och därefter granskas. Det finns därför en risk att ett samtal mellan en försvarare och hans advokat avlyssnats och upptagits på band. I praktiken måste någon granska det inspelade materialet innan man kan avgöra vilken typ av samtal det handlar om. Den person som skall granska materialet kanske förstär först i ett senare skede att den misstänkte samtalar med sin försvarare. Den misstänkte lämnar information som är av sådan art att den skulle kunna föra utredningen framåt. Polisen får dock enligt reglerna i 27:22 inte använda sig av denna information. Materialet skall förstöras omedelbart. Skadan är dock redan skedd. Dessa uppgifter kommer att finnas kvar i minnet hos den person som granskat materialet. Det finns därför en viss risk att uppgifterna kan komma att användas ändå.

Som nämnts ovan skall upptagningar och uppteckningar som omfattas av avlyssningsförbudet i 27:22 omedelbart förstöras. Emellertid finns det inget förbud som säger att man inte får använda sig av sådant material. Man skulle kunna tänka sig en situation där ett samtal mellan den misstänkte och dennes försvarare spelas in. Därefter granskas materialet och man upptäcker inte att det handlar om ett sådant samtal. Materialet förstörs inte och det framkommer inte förrän vid huvudförhandlingen att

---

⁴⁵ Malmström, Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning, SvJT 1992 s. 543

det i själva verket var fråga om ett samtal som omfattas av avlyssningsförbudet. Frågan är nu; kan materialet ända användas med hänvisning till principen om fri bevisprövning? I Schenk mot Schweiz förelåg ingen kränkning av artikel 6 vid användning av oegentligt åtkommen bevisning. Europadomstolen menade att det är upp till lagstiftaren i den enskilda staten att reglera vilken typ av bevisning som skall tillåtas. Mot denna bakgrund förfaller avlyssningsförbudet i själva verket vara en relativt tandlös bestämmelse. Att det är förbjudet att lyssna av samtalet är inte samma sak som att man inte får använda det.

Samma problematik kan också uppkomma i en liknande situation. Detta kan ske genom att en person som inte på något sätt är misstänkt för brott ringer upp eller blir uppringd av den misstänkte. Något sådant skydd för tredje man, som finns beträffande beslag i 27:2, finns inte i samband med reglerna om hemlig teleavlyssning. Den enda förbudsregel som finns är den i 27:22, som innebär att hemlig teleavlyssning inte får ske mellan den misstänkte och dennes försvarare. Eventuellt skulle man kunna använda sig av regeln i 27:20, som säger att hemlig teleavlyssning endast får ske av person som är skäligen misstänkt för brott. Motsatsvis innebär detta att en person som *inte* är skäligen misstänkt för brott *inte* får utsättas för hemlig teleavlyssning.

Ekelöf menar att det inte är något att förvånas över att detta minimala skydd för dessa intressen inte fungerar effektivt i praktiken. Det har nämligen framstått som ett svårlöst legislativt och tekniskt problem hur man skall undvika att kontrollera att samtal mellan två icke misstänkta inte avlyssnas. Han föreslår att man utnyttjar de senaste landvinningarna på teknikens område för att lösa denna fråga, till exempel genom röstdetektorer.⁴⁶

---

⁴⁶ Ekelöf m.fl, Rättegång III, s. 68 f

4.2.4 Avlagd telefonlur

Ett särskilt intressant spørsmål är frågan om avlyssning av bakgrundssamtal i samband med hemlig teleavlyssning. Tidigare i uppsatsen har jag förklarat hur hemlig teleavlyssning fungerar praktiskt. Om inte telefonluren läggs på ordentligt efter avslutat samtal, avsiktligt eller oavsiktligt, fortsätter bandspelaren att spela in det som sägs i rummet. I denna situation är det inte fråga om hemlig teleavlyssning.⁴⁷ Tvärtom, det ligger istället nära till hands att hävda att det handlar om hemlig avlyssning, eller olovlig avlyssning, så som brottet betecknas i 4:9 a BrB. I förarbetena sägs att så snart man uppmärksammat den uppkomna situationen skall bandupptagningen avslutas och materialet förstöras.⁴⁸

4.3 Ändrad lagstiftning om hemlig teleavlyssning

I syfte att skapa en reglering som är anpassad till den nya tekniken införs nya bestämmelser om hemlig teleavlyssning från den 1 oktober 2004. Ändringarna presenteras, efter att ha behandlats i lagrådsremissen *Hemlig avlyssning m.m.* i proposition 2003/04:74 *Hemliga tvångsmedel – offentliga ombud och en mer ändamålsenlig reglering*. Flera paragrafer i 27 kap RB kommer att beröras av ändringen. En ny rubrik om offentliga ombud och fem nya paragrafer, 26-30 §§, tillkommer. Vad den nya regleringen med offentliga ombud kommer att innebära för användningen av hemliga tvångsmedel kommer inte att behandlas här, istället hänvisas till avsnittet om rättssäkerhet. Här kommer endast de ändringar som berör förutsättningarna för hemlig teleavlyssning redovisas. Det bör noteras att ändringen av 27:20 endast är av redaktionell natur och således inte påverkar tillämpningen.

---

⁴⁷ JK är starkt kritisk till att tekniken fungerar på detta sätt. Se JK:s beslut 1998-04-02, dnr 172-97-21

⁴⁸ Prop. 2003/04:74 s. 44

4.3.1 Straffvärdeventil

Enligt den nuvarande ordningen bestäms tillämpningsområdet för de hemliga tvångsmedlen genom att det anges ett minimistraff som skall vara föreskrivet för området. Detta krav kommer också att finnas kvar. En sådan har ansetts utgöra en garanti för att tvångsmedlen används endast vid misstanke om allvarliga grova brott samtidigt som tvångsmedlen kan användas vid alla sådana brott, givetvis under förutsättning att övriga krav för tvångsmedlet är uppfyllda.⁴⁹

I propositionen ges dock flera exempel på att den nuvarande regleringen är inkonsekvent och inte fyller sitt syfte. Ett exempel; Moderna museet utsattes hösten 1993 för en tavelstöld. Förundersökningen avsåg brottet grov stöld, ett brott som har en straffskala som omfattar fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Man ansåg att det stod omedelbart klart att brottets straffvärde⁵⁰ skulle komma att klart överstiga två års fängelse, trots detta var det inte möjligt att använda sig av hemlig teleavlyssning.⁵¹

För att komma till rätta med problemet inför man nu ett nytt tredje stycke i 27:18, där möjligheten för polisen att kunna använda sig av hemlig teleavlyssning utökas. Från och med 1 oktober 2004 får hemlig teleavlyssning användas vid förundersökning angående annat brott om det med hänsyn till omständigheterna kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i två år. Även de osjälvständiga brottsformerna försök, förberedelse och stämpling skall omfattas av straffvärdeventilen, i den mån de är straffbara.

Ett liknande förslag diskuterades och avfärdades av Buggningsutredningen. Utredningen ansåg att de invändningar som

---

⁴⁹ Prop. 2002/03:74 s. 32

⁵⁰ Straffvärdet är utgångspunkten för domstolens bedömning av vilket straff som skall följa på ett visst brott. Enligt 29:1 2 st. skall man vid bedömningen av straffvärdet särskilt beakta den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han haft. Även försvårande och förmildrande omständigheter i 29 kap 2 och 3 §§ skall beaktas.

⁵¹ Prop.2002/03:74 s. 32

framkom var alltför allvarliga för att det skulle vara möjligt att lägga fram ett förslag i den delen. I fråga om tillämpning av hemlig teleavlyssning föreslog utredningen i stället att minimistrafvet skulle sänkas till fängelse ett år.⁵²

Anledningen till att regeringen inte tagit till sig kritiken är att de anser att utredningen har övervärderat svårigheterna och nackdelarna med en sådan reglering. Man menar heller inte att det torde vara någon avgörande skillnad mellan att på ett tidigt stadium bedöma om ett brott skall rubriceras på sådant sätt att en minimistrafregel är uppfylld och att göra en bedömning av detta brotts straffvärde.⁵³ Med denna typ av resonemang riskeras en viktig faktor att glömmas bort; det finns en stor risk att bara negativa faktorer tas med i bedömningen och att straffvärdet för det enskilda brottet senare visar sig vara betydligt mindre.

4.3.2 Teleadresser som den misstänkte kontaktar

I 27:20 1 st 1 p får hemlig teleavlyssning idag även avse en teleadress som den misstänkte tidigare innehaft eller annars kan antas ha använts.

I Buggningsutredningens betänkande framfördes ett förslag om att hemlig teleavlyssning även skulle omfatta en teleadress som den misstänkte kan antas ringa *till*. Förslaget utsattes för hård kritik, däribland av Lagrådet. Istället presenterade regeringen ett nytt förslag med i stort sett samma innehåll, med undantag för ett högre beviskrav. Trots att en majoritet av remissinstanserna avstyrkte förslaget, klubbades det igenom i riksdagen.⁵⁴ Från och med den 1 oktober 2004 införs ett tillägg i paragrafen att använda sig av hemlig teleavlyssning av telefonadresser där det finns synnerlig anledning att anta att den misstänkte kommer att ringa till eller på annat sätt kontakta. Detta innebär en utvidgning av förutsättningarna för hemlig teleavlyssning och likaledes ytterligare en inskränkning av tredjemansskyddet. Enligt propositionen så är kravet på synnerlig

---

⁵² SOU 1998:46 s. 382 ff

⁵³ Prop. 2003/04:74 s. 33

⁵⁴ Prop 2003/04:74 s. 37

anledning, det vill säga en starkare koppling mellan den misstänkte och teleadressen, ett sätt att kompensera för denna risk.⁵⁵

4.3.3 Telemeddelanden som redan har befordrats

Under senare år har teleoperatörerna börjat tillhandahålla tjänster som innebär att de på sina servrar lagrar meddelanden av olika slag. Exempel på sådana tjänster är röstbrevlådor, e-postbrevlådor, meddelandebboxar och telesvar. Den nuvarande lydelsen omfattar inte sådana telemeddelanden. I ett nytt andra stycke i 27:20 lanseras därför en möjlighet att avlyssna sådana samtal som redan har befordrats.

4.4 Överskottsinformation

Med överskottsinformation avses den information om ett brott, begånget eller planerat, som framkommer vid hemlig teleavlyssning och som inte alls har något att göra med det brott som utreds. I flera av våra grannländers rättsordningar är frågan om överskottsinformation reglerad på något sätt. I den svenska rättsordningen är rättsläget tämligen oklart i dagsläget då det inte finns några regler som behandlar frågan om användning av överskottsinformation. Det är därför till exempel inget som hindrar att en polis som avlyssnar ett sådant samtal åberopas som vittne i en rättegång om ett annat brott. Ett annat exempel är om tillstånd till hemlig teleavlyssning har sökts och erhållits mot en person som är skäligen misstänkt för grovt rån. Under avlyssningen får de fram bevisning om att en kamrat till den avlyssnade personen i fråga gjort sig skyldig till stöld. Dessa uppgifter kan utan hinder användas i en kommande rättegång mot kamraten.

Under de senaste 20 åren har frågan om överskottsinformation stötts och blötts i flera utredningar. Utredningarna har ofta haft helt olika förslag till lösningar och därför har området förblivit oreglerat. I lagrådsremissen

Ulla Elfström

Comment: inkonsekvent

---

⁵⁵ Prop. 2003/04:74 s. 38

Hemlig avlyssning m.m. från år 2000 framhölls att Europakonventionens artikel 8 kräver någon form av reglering av frågan. Senare års rättspraxis från Europadomstolen tyder också på att dessa regler måste vara klara och detaljerade så att det går att förutse hur informationen ska användas. Detta gäller vid användningen av alla former av tvångsmedel. Att reglera frågan om överskottsinformation är vidare en förutsättning för regeringen att göra ytterligare ett nytt försök att införa hemlig avlyssning.

Uppgiften att utreda frågan uppdrogs åt hovrättslagmannen Sigvard Helin. I departementspromemorian Överskottsinformation (Ds 2003:13) presenterades utredningens överväganden och förslag. I promemorian föreslås att överskottsinformation som rör begångna eller pågående brott skall få användas för att utreda brottet. Vidare föreslås att överskottsinformation får användas som bevis i en rättegång under förutsättning att fängelse ett år eller därutöver är föreskrivet för brottet och att det kan antas att brottet inte föranleder endast böter. Med dessa bestämmelser kan man dock inte använda sig av en bandupptagning från hemlig teleavlyssning som bevis, om brottet är av mindre allvarlig art. Ett exempel på detta skulle vara rena bötesbrott. En ytterligare inskränkning föreslås också; sådan överskottsinformation som är av det slag som åsyftas i 36:5 RB, t.ex. uppgifter som lämnats i förtroende till advokat, präst eller läkare, skall inte få användas som bevis vid lagföring av brott, såvida inte det är tillåtet att efterforska uppgifterna i vittnesförhör.

5. Särskilda bestämmelser⁵⁶

Det finns ett antal specialbestämmelser som reglerar användningen av hemliga tvångsmedel. Dessa innehåller en del undantag från de

---

⁵⁶ I lag (1974:203) om kriminalvård i anstalt och i lag (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. finns bestämmelser om avlyssning av intagna. Sådan öppen avlyssning sker emellertid med den avlyssnades vetskap. Enligt 1976 års häkteslag kan avlyssning också äga rum då den intagne har restriktioner vid kollusionsfara. I detta fall kan avlyssning ha en bevissäkrande funktion. Det finns dock inget uttryckligt stöd i någon av dessa lagar för att använda hemlig teleavlyssning, vilket grundlagen beträffande hemlig teleavlyssning uppenbart förutsätter för att sådan skall få ske.

förutsättningar som annars måste vara uppfyllda för att bland annat hemlig teleavlyssning skall kunna användas.

5.1 Lag (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål

Denna lag innehåller tilläggs- och undantagsbestämmelser till den grundläggande regleringen i rättegångsbalken i fråga om straffprocessuella tvångsmedel.

Lagen innebär utvidgade möjligheter att använda sig av hemlig teleavlyssning vid förundersökning, 5 § 1 st. Enligt 5 § 2 st. får åklagaren kan åklagare besluta interimistiskt om åtgärden, om det kan befaras att inhämtande av rättens tillstånd skulle medföra fördröjning eller annan olägenhet. Detta kan ske under förutsättning att dröjsmålet skulle vara till men för utredningen.

Lagen omfattar följande brott i brottsbalken;

- mordbrand och grov mordbrand (13:1-2)
- allmänfarlig ödeläggelse (13:3)
- sabotage, även grovt brott (13:4-5)
- kapning (13:5 a)
- sjö- och luftfartssabotage, om brottet innefattar sabotage (13:5 b)
- uppror (18:1)
- väpnat hot mot laglig ordning (18:3)
- olovlig kårverksamhet (18:4)
- högförräderi (19:1)
- krigsanstiftan (19:2)
- spioneri, även grovt brott (19:5-6)
- obehörig befattningsmed hemlig uppgift, även grovt brott (19:7-8)
- olovlig underrättelseverksamhet (19:10)

Lagen gäller också försök, förberedelse och stämpling till dessa brott, om en sådan gärning är straffbar.⁵⁷ Från och med 1 juli 2003 omfattas även brott som avses i lagen (2003:148) om straff för terroristbrott.⁵⁸

1952 års lag är tidsbegränsad, men dess giltighet har rutinmässigt förlängts i över 50 år. I avvaktan på den fortsatta behandlingen av ett utredningsförslag som innebär att lagen skall ersättas av ny, permanent lagstiftning har dess giltighetstid förlängts till utgången av 2004.

5.2 Lag (1991:572) om särskild utlänningskontroll

Denna lag syftar till att förhindra att terroristbrott sker i Sverige. Enligt denna lag är det möjligt att få tillstånd till hemlig teleavlyssning om det är av betydelse för att utröna om utläningen eller en organisation eller grupp som han tillhör eller verkar för planlägger eller förbereder terroristbrott enligt 2 § lagen (2003:148) om straff för terroristbrott.

Något som förefaller anmärkningsvärt är att någon misstanke om brott inte är nödvändig. Ekelöf påpekar att detta innebär att polisen med hänvisning till denna lag därför kan bedriva spaningsverksamhet i brottsförebyggande och brottsuppdagande syfte.⁵⁹ Däremot krävs att avlyssningen är av synnerlig betydelse för den aktuella utredningen. Tiden för tillstånd är en månad och beslut fattas av Stockholms tingsrätt på yrkande av rikspolisstyrelsen eller en polismyndighet. Av regeringens skrivelse 2003/04:36 har denna möjlighet till kontroll av presumtiva terrorister inte använts under de senaste åren. Den parlamentariska kontrollen av lagens tillämpning sker, liksom av 1952 års tvångsmedelslag, genom att regeringen årligen lämnar en skrivelse om denna till riksdagen.

---

⁵⁷ Om gärningen är riktad mot konungen omfattas även följande brott i 3 kap. brottsbalken; mord (1 §), dråp (2 §), misshandel samt grovt brott (5-6 §§). Slutligen hänvisar lag (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål till paragraferna i 4:e kapitlet brottsbalken om människorov (1 §), olaga frihetsberövande (2 §), försättande i nödläge (3 §) och olaga hot och grovt olaga hot (4 §).

⁵⁸ Prop. 2002/03:38

⁵⁹ Ekelöf m.fl. Rättegång III s.68 och SOU 1975:95 s.79 ff

5.3 Lag (1988:97) om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara

Under krigstillstånd erbjuder lagen utökade möjligheter för åklagaren att besluta interimistiskt att bland annat hemlig teleavlyssning skall användas, om ett inväntande av rättens tillstånd skulle medföra dröjsmål eller annan olägenhet som är av väsentlig betydelse för utredningen.⁶⁰

6 Rättssäkerhet

Hemliga tvångsmedel är bland de mest ingripande tvångsåtgärder som staten kan utsätta den enskilde för i en demokrati. För att tilltron till det demokratiska systemet överhuvudtaget skall kunna upprätthållas, krävs att tvångsmedelsanvändningen är omgärdad med tillräckliga rättssäkerhetsgarantier som garanterar medborgarnas fri- och rättigheter, såsom de uttrycks i 2 kap RF och Europakonventionen.

6.1 Parlamentarisk kontroll

Varje år lämnar RÅ och RPS en skrivelse till regeringen med uppgifter om hur reglerna om bland annat hemlig teleavlyssning tillämpats under det gångna året. Uppgifterna baseras på statistik från landets samtliga domstolar. Av den senaste redovisningen⁶¹ framgår följande uppgifter.

Domstolarna har under år 2002 lämnat sitt tillstånd till 533 fall av hemlig teleavlyssning. Vid förundersökningar som rör grova narkotikabrott eller grov narkotikasmuggling, har sammanlagt 367 tillstånd till hemlig teleavlyssning meddelats under 2002. 1995 uppgick antalet hemliga telefonavlyssningar till 333. Från 1995 till 1998 sjönk siffran och år 1999

---

⁶⁰ 28 § 1 st.

⁶¹ Rskr. 2003/04:36

var antalet meddelade beslut nere i 242. 2001 uppgick antalet fall till 277 och 2000 242.

När det gäller andra grova brott, som till exempel mord, grovt rån främst mot värdetransporter, försök och förberedelse till mord eller grovt rån, har hemlig telefonavlyssning använts i 166 fall under 2002. I enstaka fall har förundersökningar rörande grovt människorov, grovt koppleri, grov mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, grov penningförfalskning, grovt sexuellt utnyttjande av minderårig eller människohandel för sexuella ändamål. Under perioden 1993-2000 uppgick antalet meddelade beslut per år i genomsnitt till 74 fall. 2001 ökade antalet till 121, en relativt kraftig ökning. Anledningen till denna ökning framgår inte av skrivelsen.

Under 2002 var den genomsnittliga avlyssningstiden 38 dagar. Siffran varierar dock kraftigt från fall till fall. Den kortaste tiden för avlyssning under 2002 var en dag och den längsta 11 månader.

Avlyssningen har bekräftat misstanken mot en eller flera personer i drygt 46 procent av fallen under 2002. I drygt 20 procent av samtliga fall har avlyssningen avbrutits i förtid på grund av till exempel tekniska problem, att den misstänkte rest utomlands, abonnemanget upphört eller att den misstänkte blivit gripen för andra brott. I 12 procent har tillslag endast kunnat ske mot andra än den misstänkte och i 31 procent av fallen har förundersökningen lagts ned på grund av att brott inte kunnat styrkas. Andelen fall där avlyssningen haft betydelse för förundersökningen är dock relativt konstant under perioden 1993-2002. I ungefär 50 procent av alla tillstånd till hemlig teleavlyssning kunde man konstatera att de avlyssnade samtalen haft betydelse för förundersökningen. Man bör dock ställa sig frågan vad "haft betydelse för utredningen" betyder? Att man genom åtgärden skaffat sig tillräckligt med material för att få den misstänkte fälld? Skulle man kunnat använda sig av mindre ingripande metoder för att skaffa sig samma information? Utgångspunkten bör alltid vara, särskilt när det gäller användning av hemlig teleavlyssning, att man

först prövar om alternativa spaningsåtgärder, som är mindre ingripande, kan användas för att nå det eftersträvade resultatet.⁶²

6.2 Underrättelse

I dagsläget finns det i praktiken inte någon möjlighet för enskilda som utsatts för till exempel hemlig teleavlyssning att överklaga domstolens beslut i frågan. Personen i fråga får troligen ens aldrig reda på att denna har avlyssnats.

I Danmark och Finland finns det regler som innebär att den misstänkte i någon form skall bli underrättad i efterhand. När i processen den misstänkte skall bli underrättad kan anpassas till omständigheterna och utgör inte någon konflikt med den hemliga hanteringen av tvångsmedlen anser Svenska Helsingforskommittén.⁶³

Buggningsutredningen argumenterar till övervägande del för ett införande av en regel om underrättelseskyldighet.⁶⁴ Det viktigaste argumentet, menar utredningen, för att införa ett underrättelseförfarande ligger på det rent principiella planet, det vill säga att det är rimligt att den som varit föremål för ett integritetskränkande åtgärd blir underrättad om det.⁶⁵ På nästa sida fortsätter buggningsutredningen att argumentera mot underrättelseskyldighet och för införandet av regler om ett offentligt ombud. Man anser i huvudsak att en effektiv domstolsprövning är en av de viktigaste aspekterna ur rättssäkerhetssynpunkt. Anledningen till att buggningsutredningen argumenterar på detta sätt beror förmodligen på de synpunkter som utredningen inhämtat från de brottsbekämpande myndigheterna, som, med få undantag, är negativt inställda till underrättelseskyldighet.

---

⁶² Prop. 1988/89:124 s. 66

⁶³ Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter, Buggning och hemlig kameraövervakning – statliga ingrepp i privatlivet, s. 49

⁶⁴ SOU 1998:46 s. 427-443

⁶⁵ SOU 1998:46 s. 442

Svenska Helsingforskommittén är av den åsikten att en regel om underrättelse i efterhand är av mycket stor principiell betydelse i en rättsstat. Som enskild faktor är en sådan bestämmelse sannolikt den mest betydelsefulla och effektiva rättssäkerhetsgaranti staten kan erbjuda. Den enskilde får möjlighet att få reda på vad han/hon utsatts för och ges därmed en möjlighet att vidta rättsliga åtgärder.

Töllborg menar att endast ett krav på underrättelseskyldighet kan leda fram till att ett beslut om hemliga tvångsmedel för framtiden blir mer övervägda och mindre slentrianmässiga. Han menar att troligen är denna väg för övrigt den enda för att säkra att Sverige uppfyller de krav Europakonventionen ställer.⁶⁶

6.3 Domstolsprövning

För att polisen skall få använda sig av ett hemligt tvångsmedel, krävs det enligt gällande rätt att en åklagare lämnar i en ansökan om detta till rätten, som sedan har att ta ställning till om beslutet skall bifallas eller inte. Som framkommit tidigare, har det under år 2002 förekommit två fall där en ansökan om hemlig teleavlyssning avslagits av domstol, alltså drygt 3 promille av alla ansökningar.⁶⁷ Även historiskt sett ligger antalet ansökningar som inte bifallits på samma nivå. Denna siffra tyder snarast på att domstolarna regelmässigt bifaller de ansökningar som kommer in. I endast 46 procent av de beslut som meddelats om hemlig teleavlyssning under 2002 har bekräftat polisens misstankar. Mellan 1993-2002 har man i ungefär 50 procent av fallen kunnat konstatera att de avlyssnade samtalen haft betydelse för förundersökningen. Av dessa relativt låga siffror kan man sluta sig till uppfattningen att flera beslut om hemlig teleavlyssning tagits på felaktiga grunder. Ett problem i sammanhanget är att det material som domstolarna baserar sina beslut på är hemligstämplat, vilket gör det svårt för utomstående att granska lagenligheten i efterhand, i synnerhet vad gäller beslut enligt 1952 års lag.

---

⁶⁶ Töllborg, *Buggning?* SvJT 2003 s. 383

⁶⁷ Rskr. 2003/04:36

Säkerhetstjänstkommissionen redovisade i december 2002 sitt arbete i betänkandet Rikets säkerhet och den personliga integriteten.⁶⁸ I betänkandet har kommissionen gått långt i frågan om öppenhet och lämnar ut en hel del konkret information om till exempel användningen av hemlig telefonavlyssning som hittills torde ha ansetts vara omfattad av sekretess.

Knutsson pekar på den omständigheten att man under senare år har utnyttjat brottsrubriceringen olovlig kårverksamhet för att få tillstånd till hemlig teleavlyssning.⁶⁹ Brottet olovlig kårverksamhet, som går tillbaka på en lag från 1934, består i medverkan i en sammanslutning som måste anses vara avsedd att utgöra eller lätt kan utvecklas till ett sådant maktmedel som militär trupp eller polisstyrka. Något åtal för detta brott har såvitt känt inte förekommit under senare decennier.

Kommissionen menar att brottsrubriceringen har kommit att tillämpas i situationer där rekvisiten för brottet inte är uppfyllda. Domstolarna har varit generösa med att bevilja tillstånd till hemlig teleavlyssning utan att förutsättningar för detta förelegat. Domstolarna har även låtit telefonavlyssning pågå under lång tid utan att det framkommit något som kunnat läggas till grund för ett åtal eller ens något som inneburit att misstankarna stärkts. I ett fall hade avlyssningen pågått i 10 år!⁷⁰ Ett tillstånd har ofta omfattat flera olika telefonabonnemang, inte bara den misstänktes hemtelefon utan också andra telefoner som han haft möjlighet att använda. På detta sätt har bland annat telefoner i partilokaler och tidningsredaktioner kommit att utsättas för kontroll och en mängd personer utöver den misstänkte har fått sina samtal avlyssnade. Enligt Töllborg har det till och med hänt att domstolarna utfärdat tillstånd in blanco.⁷¹ Enligt legalitetsprincipen i 1:1 RF följer att det skall finnas lagstöd för att företa en åtgärd som begränsar de grundläggande fri- och rättigheterna. Domstolarna har alltså tillåtit användning av hemlig

---

⁶⁸ SOU 2002:87

⁶⁹ Knutsson, Åsiktsregistrering och telefonavlyssning, SvJT 2003 s. 375

⁷⁰ SOU 2002:87 s. 376

⁷¹ Töllborg, Buggning?, SvJT 2003 s. 383

teleavlyssning i strid med den viktigaste principen i den svenska lagstiftningen.

Kommissionen ställer sig frågan varför utvecklingen har gått i denna riktningen;

”Ett skäl härtill torde vara att den kontradiktoriska principen som annars är regel i domstolarna inte gäller vid prövning av frågor om hemlig teleavlyssning. Domaren är alltså helt hänvisad till åklagarens och säkerhetspolisens material. Ingen har till särskild uppgift att ta tillvara den misstänktes intressen genom att ställa kritiska frågor, begära ytterligare uppgifter etc. Det förhållandet att ett avslag på en framställning om telefonavlyssning i ärenden som rör brott mot rikets säkerhet kan leda till att allvarlig kriminalitet inte utreds så långt som det överhuvudtaget är möjligt inverkar säkert också vid domarens beslutsfattande. Det torde också finnas en förståelse bland domare för säkerhetspolisens behov av att i sin brottsförebyggande verksamhet använda sig av hemlig teleavlyssning i syfte att förhindra brott. Risken för att ett bifallsbeslut efter överklagande skall komma att underställas högre rätts prövning är ju också av naturliga skäl minimal.”⁷²

Kommissionen framhåller att domstolarnas hantering av tillståndsansökningarna är anmärkningsvärd, men å andra sidan har domstolarna haft begränsade möjligheter att tränga in i det föredda materialet med avseende på sådant som källornas tillförlitlighet och misstankarnas rimlighet.⁷³

Det är emellertid även polis och åklagares skyldighet att presentera ett tillförlitligt och fullständigt material i samband med en ansökan om hemlig teleavlyssning. Även åklagare och polis skall arbeta på ett sätt som är förenligt med objektivitetsprincipen. Kommissionen har också framfört kritik mot JO och JK:s hantering av tillsynsverksamheten och menar att

---

⁷² A a s. 381 f

⁷³ SOU 2002:87 s. 383

genom att dessa kontrollorgan inte har reagerat mot den praxis som utvecklats får de anses ha sanktionerat denna.⁷⁴

Det hemlighållande som bland annat hemlig teleavlyssning kräver ger dem en särställning i förhållande till de flesta andra tvångsmedel. Den misstänkte är omedveten om beslutad hemlig teleavlyssning. Han har ingen möjlighet att få åtgärden prövad av domstol, överordnad myndighet, JO eller JK.⁷⁵ Svenska Helsingforskommittén menar att denna ordning som nuvarande lagstiftning erbjuder sannolikt strider mot artikel 6 och/eller artikel 13 i Europakonventionen.⁷⁶ Konventionen ställer inte något krav på underrättelse till de personer som utsatts för användning av hemliga tvångsmedel, däremot skall det finnas möjlighet att få ett sådant beslut prövat i sak. Kommittén spår att om detta förhållande kommer upp till prövning i Europadomstolen, skulle följden bli att Sverige fällt.

Av ovanstående kan läsaren dra slutsatsen att den prövning av tillståndsansökningar som sker hos landets tingsrätter lämnar mycket att önska. Att domstolarna i många fall beviljat ansökningar utan laglig grund därtill utgör tillsammans med bristen på insyn och möjlighet till kontroll en allvarlig brist i rättssäkerheten.

6.4 Offentligt ombud

I syfte att stärka den misstänktes rättsställning infördes från och med 1 oktober 2004 ett system med offentliga ombud. Det offentliga ombudet skall ha till uppgift att bevaka enskildas integritetsintressen och ha rätt att ta del i vad som förekommer i ärendet, yttra sig i ärendet och ha rätt att överklaga domstolens beslut. De motiv som anförs i förarbetena anger att

---

⁷⁴ A a s. 383

⁷⁵ 49:3 RB ger möjlighet till överprövning av domstolens beslut genom besvär. I praktiken är det endast åklagaren som kan utnyttja denna möjlighet.

⁷⁶ Se avsnitt 3.2-3.3 och Klass m.fl mot Tyskland

det är angeläget att skapa ytterligare en rättssäkerhetsgaranti för den enskilde, utöver den som domstolsprövningen utgör.⁷⁷

Genom att inrätta en ordning med offentliga ombud vill man skapa en slags kontradiktorisk princip i ärenden om tvångsmedelsanvändning. På så sätt får man en mer allsidig belysning av saken och man skapar i förlängningen en reell möjlighet att kunna få till stånd en överprövning av tingsrättens beslut. Ombudet kommer inte att kunna ha kontakt med sin huvudman. Ställföreträdarskapet är således fiktivt. Istället skall ombudet bevaka den enskildes eller tredje mans intresse genom att verka för att omständigheterna blir allsidigt belysta – inte minst genom att framhålla sådana omständigheter som kan tala emot åklagarens framställan – samt bevaka att rättsens beslut blir förenligt med lag och att ett tillstånd till hemliga tvångsmedel inte kränker den enskildes integritet i onödan.

Svenska Helsingforskommittén anser att ett offentligt ombud kan ha vissa positiva effekter, särskilt mot bakgrund av proportionalitetsprincipens innebörd. Kommittén befarar dock att införandet av ett offentligt ombud i praktiken inte kommer att innebära någon avgörande skillnad ur rättssäkerhetssynpunkt. Risken är stor att det offentliga ombudet kommer att fungera som alibi för en domstolsprövning som förblir hemlig och som inte ens den person som berörs av beslutet får kännedom om. Kommittén hyser farhågor också för att ombudet kan komma att användas som argument för en utökad användning av hemliga tvångsmedel.⁷⁸

---

⁷⁷ Prop. 2003/04:74 s. 22. Se även Säkerhetstjänstkommissionens yttrande som är citerat under avsnitt 6.3

⁷⁸ Svenska Helsingforskommittén för mänskliga rättigheter, Buggning och hemlig kameraövervakning – statliga ingrepp i privatlivet, s. 46. Se även SOU 1998:46 s. 422

7 Hemlig avlyssning

7.1 Vad är hemlig avlyssning?

Den metod som främst används idag för att avlyssna samtal är hemlig teleavlyssning. Det finns även andra metoder som kan användas för att avlyssna samtal mellan två eller flera personer. Hemlig teknisk avlyssning – eller buggning – avser avlyssning av tal, närmare bestämt tal i enrum, samtal eller förhandlingar vid sammanträde eller annan sammankomst som allmänheten inte har tillträde till i hemlighet avlyssnas eller tas upp genom ett tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud.⁷⁹ Vad som avses i denna definition är hemlig avlyssning av mänskligt tal med hjälp av dolda mikrofoner.⁸⁰

7.2 Hemlig avlyssning och den svenska regleringen

De svenska brottsbekämpande myndigheterna har inte möjlighet att använda sig av hemlig avlyssning idag, eftersom metoden inte är tillåten i den svenska rättsordningen. I BrB är hemlig avlyssning kriminaliserat som olovlig avlyssning i 4:9 a §;

”Den som i annat fall som sägs i 8 § olovligen medelst tekniskt hjälpmedel för återgivning av ljud i hemlighet avlyssnar eller upptager tal i enrum, vartill allmänheten inte äger tillträde och som han själv icke deltagit i eller som han obehörigen berett sig tillträde till, dömes för olovlig avlyssning till böter eller fängelse i högst två år, om han ej är förfallen för ansvar för fullbordat brott.”

---

⁷⁹ SOU 1998:46 s. 13

⁸⁰ Buggning och hemlig (teknisk) avlyssning är synonymer till varandra. Hemlig avlyssning är emellertid den term som används i den senaste propositionen i ämnet, se prop 2003/04:74 (lagrådsremissens lagförslag) Av dessa skäl har jag därför – så långt som det är möjligt – valt att använda mig av termen hemlig avlyssning.

Vad som är tillåtet och otillåtet i dessa sammanhang kan ibland förefalla komplicerat. Det är till exempel inte straffbart att i hemlighet spela in ett samtal man själv deltar i, även om samtalet till sitt syfte att få den person man talar med att avslöja sin egen eller andras brottslighet. Denna handling är straffri enligt gällande rätt och är tillåten som polisiär arbetsmetod. Töllborg menar att det också är straffritt att i hemlighet avlyssna andra människors samtal, om det kan ske utan teknisk utrustning.⁸¹ Även straffbara handlingar kan företas utan påföljd om en nödsituation är för handen. Nöd i straffbefriande mening föreligger dock endast vid akut, det vill säga överhängande, fara för liv och hälsa. Töllborg konstaterar att det är tveksamt om nöd kan åberopas då det endast är fråga om att rädda i och för sig värdefull egendom,⁸² men det är dock "helt uteslutet att använda begreppet för det fall åtgärden använts enbart för att klara upp redan begångna brott".⁸³ Han menar dessutom att det med fog kan ifrågasättas ifall statsmakten överhuvudtaget kan åberopa annan nöd än den s.k. konstitutionella nödrätt som i stort sett bara kan aktualiseras då landet är ockuperat eller står inför ett akut sådant hot.⁸⁴

Frågan om huruvida hemlig avlyssning skall tillåtas är en kontroversiell fråga som har behandlats i ett flertal utredningar genom årens lopp. Metoden har dock använts i flera uppmärksammade fall av den svenska säkerhetspolisen. Det mest kända exemplet på hemlig avlyssning har dock varit den användning metoden fick i det s.k. Norrmalmsdramat. Rånaren hade tagit delar av bankpersonalen som gisslan efter det att bankrånets misslyckats. Rånaren forskansade sig i bankvalvet och senare anslöt sig ytterligare en person som rånaren lyckats få frigiven och transporterad till valvet. Polisen lyckades så småningom borra sig in i valvet för att kunna sänka ner buggningsutrustning samt ta bilder. Beslutet att erbjuda polisen tillgång till buggningsutrustning i syfte att avlyssna de samtal som fördes i

---

⁸¹ Se Töllborg, Under Cover, s. 73 för fler exempel.

⁸² Töllborg, Under Cover s. 71

⁸³ Töllborg, Under Cover s. 71 f

⁸⁴ Töllborg, Under Cover s. 71 f

valvet togs av säkerhetspolisens dåvarande chef Hans Holmér, som senare också beslutade om hemlig avlyssning i jakten på Olof Palmes mördare.⁸⁵

7.3 Tidigare utredningar, överväganden och förslag

7.3.1 Integritetsskyddskommittén

Integritetsskyddskommittén tillsattes 1966. Dess uppdrag var att utreda och föreslå åtgärder till skydd mot olika former av integritetskränkningar. Riskerna för bland annat hemlig avlyssning hade ökat ansåg man, inte minst på grund av den tekniska utvecklingen på elektronikområdet. I SOU 1970:47 gjorde kommittén vissa uttalanden som senare kom att ligga till grund för den i brottsbalken intagna bestämmelsen om olovlig avlyssning. Kommittén ansåg att det borde vara tillåtet för polisen att använda sig av vad kommittén kallade integritetsfarlig apparatur, även om den personliga integriteten riskerade att bli kränkt. Kommittén fann dock att det inte förelåg tillräckliga skäl att föreslå en möjlighet för polisen att använda sig av sådan utrustning. Kommittén resonerade bland annat kring värdet av ett absolut skydd för den personliga integriteten och att detta värde är större än de vinster man kan antagas göra vid en användning av integritetsfarlig apparatur. Propositionen följde i allt väsentligt utredningens förslag.⁸⁶

Frågan om hemlig avlyssning behandlades i ett betänkande från 1975.⁸⁷ Utredningen resulterade dock inte i något förslag till lagstiftning i denna fråga.

7.3.2 1979 års särskilda juristkommission

Efter att affären med den spiondömde f.d. polisinspektören Stig Bergling uppdagades, tillsatte regeringen en kommission, 1979 års särskilda juristkommission. I sin slutrapport Fallet Bergling – Övervägande

---

⁸⁵ Töllborg, Under Cover, s. 55

⁸⁶ Proposition 1975:19 s. 84 f

⁸⁷ SOU 1975:96 s. 25

angående åtgärder⁸⁸ tog kommissionen upp frågan om hemlig avlyssning som arbetsmetod vid utredningar om spioneri. Inte heller nu tycktes ett undantag från förbudet mot hemlig avlyssning vara aktuellt. Man konstaterade dock att hemlig avlyssning skulle kunna vara användbart i narkotikautredningar.

7.3.3 SPANARK-gruppen

Rikspolisstyrelsen tillsatte 1979 SPANARK-gruppen som hade till uppdrag att utarbeta förslag till metoder vid spaning mot narkotikabrottslighet. I sin rapportförelag gruppen att polisen skulle få rätt att använda sig av hemlig avlyssning mot personer som kan misstänkas för grova narkotikabrott, det vill säga en lägre misstankegrad än som nu krävs för hemlig teleavlyssning. Skälen för detta resonemang var huvudsakligen att man menade att avlyssning skulle tappa sin användbarhet i spaningsarbetet.⁸⁹ I remissbehandlingen konstaterades att narkotikabrottsligheten har utvecklats och att polisen fått svårare att bedriva en effektiv spaning mot de nya brottslingarna som ofta är utländska medborgare som agerar i ett välorganiserat nätverk.

7.3.4 Tvångsmedelskommittén

Tvångsmedelskommittén från 1978 hade till huvuduppgift att göra en översyn av tvångsmedelsregleringen vid förundersökning i brottmål. Kommittén lade fram sina förslag om hemlig avlyssning i betänkandet Hemlig avlyssning m.m.⁹⁰ Det anfördes däri att det inte fanns någon tvekan om att hemlig avlyssning med dold mikrofon skulle utgöra ett effektivt hjälpmedel i polisens spaningsarbete. En sådan metod skulle därför få användas vid förundersökning angående vissa grova brott. Fråga var dock om det var tillräckligt med den möjlighet till hemlig teleavlyssning som redan fanns, men samtidigt anfördes att möjligheterna

---

⁸⁸ Ds Ju 1980:2

⁸⁹ Narkotikaspaning och underrättelseförfarande 1980-06-12

⁹⁰ Ds Ju 1981:22

att komma åt den grövre narkotikabrottsligheten var mycket begränsade. Man menade att denna brottslighet bedrevs under hänsynstagande till förekomsten av hemlig telefonavlyssning och att information ofta förmedlas på annat sätt än via telefon. Fråga var om ett införande av hemlig avlyssning och resultaten av denna metod skulle uppväga de integritetskränkningar som metoden innebär. Trots dessa betänkligheter, valde kommittén att föreslå att hemlig avlyssning skulle införas. Detta ställningstagande motiverades utifrån den bedömningen att det skulle innebära så stora vinster för brottsbekämpningen att det inte skulle vara försvarligt att avstå från en sådan reglering. Enligt förslaget skulle hemlig avlyssning kunna användas vid skäligen misstanke om brott för vilket det inte var stadgat lindrigare straff än fängelse i två år vid vissa särskilt uppräknade brott⁹¹ samt vid försök, förberedelse och stämpling till dessa brott. Tillstånd skulle ges av rätten på ansökan av åklagaren. Tillstånd skulle ges om sannolika skäl talade för att åtgärden skulle komma att ge upplysning av synnerlig vikt för utredningen av brottet, om försök hade gjorts att på annat sätt erhålla upplysningen men försöket hade misslyckats eller att sådana försök bedömdes som utsiktslösa eller förenade med avsevärda olägenheter. I kommitténs förslag fanns också en regel som begränsade rätten av användning av överskottsinformation.

I ett andra betänkande Tvångsmedel – Anonymitet – Integritet (SOU 1984:54) lade Tvångsmedelskommittén fram förslag om att de olika hemliga tvångsmedlen, bland annat hemlig avlyssning, skulle regleras utifrån en gemensam ordning för samtliga tvångsmedel. I förslaget omfattades dock bara sådana tvångsmedel som då var tillåtna. Vidare förslögs även att möjligheten att använda sig av överskottsinformation skulle begränsas på visst sätt. Det förslag som kommittén anförde i sitt första betänkande blev därmed inaktuellt.

---

⁹¹ Sabotage, kapning av luftfartyg, luftfartssabotage, olovlig kärverksamhet, spioneri, obehörig befattningsmedel med hemlig uppgift och olovlig underrättelseverksamhet.

7.3.5. Narkotikakommissionen

I en promemoria från 1983 redovisade den statligt tillsatta Narkotikakommissionen sina överväganden och förslag om bland annat hemlig avlyssning.⁹² Kommissionen uttalade att man i vissa fall skulle dra nytta av hemlig avlyssning men att användning skulle ske i begränsad omfattning, att nyttan av metoden skulle vara liten och minska ytterligare när det blir känt att metoden används och att metoden är förenad med betydande problem. Kommissionen menade att man kunde befara en teknisk upptrappning från brottslingarnas sida och den långsiktiga vinsten i brottsbekämpningen skulle därför bli liten. Hemlig avlyssning och hemlig teleavlyssning ansågs också tämligen likartade vad gäller integritetshot och integritetsintrång. Medborgarnas grundlagsskydd är densamma vid båda metoderna. Hemlig avlyssning med mikrofon innebär dock en mer total kontroll än telefonavlyssning, då man kan lyssna på allt som sägs i lokalen, oavsett vilka som vistas där och oavsett vilken tid på dygnet. Metodens effektivitet kan dock sägas vara högre än vid hemlig teleavlyssning eftersom man kan anta att man är mer restriktiv vad man säger till varandra på telefon än vid ett personligt möte. Samma omständighet skulle också kunna användas som argument mot metoden eftersom den är mer integritetskänslig än vid hemlig teleavlyssning.⁹³

7.3.6 Prop. 1988/89:124 om vissa tvångsmedelsfrågor

SPANARK-rapporten, Tvångsmedelskommitténs förslag och Narkotikakommissionens förslag behandlades i proposition 1988/89:124 om vissa tvångsmedelsfrågor. Här avvisades samtliga förslag om att införa hemlig avlyssning som ett straffprocessuellt tvångsmedel. Vid en jämförelse med det straffprocessuella tvångsmedlet hemlig teleavlyssning är hemlig avlyssning en mer integritetskränkande åtgärd, främst på grund av att det föreligger en total kontroll av vad som sägs i den lokal som avlyssnas. Man ansåg att starka skäl måste kunna åberopas för att man

---

⁹² 1983 Polisens insatser mot narkotikan (PM nr 5)

⁹³ 1983 Polisens insatser mot narkotikan (PM nr 5) s. 79

skall införa sådana metoder och sådana skäl hade inte någon av de föreliggande utredningarna kunnat presentera.⁹⁴

7.3.7 SÄPO-kommittén

SÄPO-kommittén redovisade sitt slutbetänkande Sakerhetspolisens arbetsmetoder, personalkontroll och meddelarfrihet 1990.⁹⁵ I ett avsnitt hade man behandlat frågan om hemlig avlyssning. Man fann att säkerhetspolisen borde ges en möjlighet att använda sig av denna metod, men att tillämpningsområdet måste vara så snävt som möjligt. Användningen skulle begränsas till att gälla mycket allvarliga brott som riktar sig mot stora samhällsgrupper eller rikets säkerhet, där behovet av dessa hjälpmedel är akut. Det föreslogs en särskild lag för varje tvångsmedel. Sammanfattningsvis innehåller detta betänkande intet nytt vad gäller de argument som tidigare framförts till stöd för att hemlig avlyssning skall införas som ett nytt straffprocessuellt tvångsmedel.⁹⁶ Detta förslag ledde inte heller till några lagförslag.

7.3.8 Buggningsutredningen (SOU 1998:46)

Regeringen beslutade 1996 att man skulle tillkalla en särskild utredare för att utreda ett antal frågor om kriminalpolisiära arbetsmetoder inom ramen för straffprocessuella tvångsmedel.

Buggningsutredningen presenterade ett antal förslag i sitt betänkande från 1998. I detta avsnitt följer en sammanfattning av de mest intressanta och relevanta aspekterna på de förslag och synpunkter som Buggningsutredningen kommit fram till. Om inte annat anges, avser hänvisningarna Buggningsutredningens betänkande.

---

⁹⁴ Prop 1988/89:124 s. 57 ff

⁹⁵ SOU 1990:51

⁹⁶ SOU 1990:51 s. 166

7.3.8.1 Hemlig avlyssning i spaningssyfte

Om hemlig avlyssning som används under allmän spaning, det vill säga innan någon ännu är misstänkt för något brott, ansåg Buggningsutredningen att det inte finns något som talar för att hemlig avlyssning som ett isolerat tvångsmedel skulle vara en värdefull metod för att förhindra brott.⁹⁷ Utredningen konstaterade dock samtidigt att om det föreligger ett tillräckligt stort behov av att kunna använda sig av tvångsmedel innan förundersökning är inledd och att det kan accepteras ur rättssäkerhetssynpunkt, borde en lösning kunna vara att antingen komplettera det nuvarande kravet på skälig misstanke om konkret brottslig gärning i 23:1 RB för att få inleda förundersökning, eller att man överger det kravet och ersätter det med ett krav på misstanke om brottslig verksamhet av visst slag.⁹⁸

7.3.8.2 Hemlig avlyssning i brottsutredande syfte

Vad gäller frågan om hemlig avlyssning i brottsutredande syfte ansåg utredningen att det i vissa situationer kan finnas ett dokumenterat behov av hemlig avlyssning.⁹⁹ Det skulle då röra sig om situationer där det inte finns någon möjlighet att på annat sätt än hemlig avlyssning, till exempel genom hemlig teleavlyssning eller infiltration, skaffa motsvarande information.

Man kan tänka sig följande situationer. Ett hot riktas mot en polisman. Polisen har fått tips om att han skall mördas. Betalning har erlagts i syfte att den planerade gärningen skall utföras. Lägenheten, som den namngivne personen använder sig av, bevakas av polisen. Om det hade varit tillåtet att bugga lägenheten skulle polisen kunna få ytterligare värdefull information om planeringen av dådet. En liknande situation är följande; medlemmar i kriminella MC-gäng avtalar om mötesplats via telefon. Genom hemlig telefonavlyssning kan polisen få tillgång till information om var

---

⁹⁷ s. 332

⁹⁸ s. 332

⁹⁹ s. 341

mötesplatsen är. Utan användning av hemlig avlyssning kan dock inte polisen få besked om vad och vilka eventuella brott som planeras vid detta möte.¹⁰⁰

Det bör erinras om de krav som ställs upp i 2:12 RF. En begränsning av RF:s bestämmelser är tillåten endast om tvångsmedlet har ett godtagbart syfte och att det på ett effektivt sätt tillgodoser de ändamål som har föranlett användningen av detta.

7.3.8.3 Behov och effektivitet

Buggningsutredningen menar att en grundläggande förutsättning för att införa hemlig avlyssning är det finns ett påtagligt behov av metoden och att metoden framstår som effektiv.¹⁰¹ För att få fram ett underlag till denna bedömning har Buggningsutredningen fört diskussioner med olika brottsbekämpande myndigheter, både i Sverige och i utlandet. Nedan följer ett urval av de synpunkter som de brottsbekämpande myndigheterna i Sverige framförde till Buggningsutredningen.¹⁰²

- Rikspolisstyrelsen ger exempel på fem situationer där hemlig avlyssning skulle tänkas vara ett användbart tvångsmedel.¹⁰³ I två fall avses hemlig avlyssning av bostäder, ett fall innefattar hemlig avlyssning av hotellrum. I de övriga två avses inte någon särskild plats. Polisen har fått ökade krav på sig att förebygga brott. Buggning skulle vara ett användbart tvångsmedel i de fall det inte finns någon misstanke om ett konkret brott och det är uteslutet att använda sig av nuvarande straffprocessuella tvångsmedel. Ett sådant exempel kan utgöras av den situation där polisen fått indikationer om att brottslig verksamhet pågår i viss miljö, till exempel Hells Angels

---

¹⁰⁰ s. 337 f

¹⁰¹ s. 335

¹⁰² För en fullständig redovisning av samtliga synpunkter från de brottsbekämpande myndigheter som tillfrågades i utredningen hänvisas till sidorna 275 ff.

¹⁰³ s. 278

klubblokal. Rikspolisstyrelsen anser att det borde räcka med en misstanke om brottslig verksamhet.¹⁰⁴

- Riksåklagaren var av åsikten att om hemlig avlyssning införs kommer detta inte att revolutionera brottsbekämpningen. Hemlig avlyssning skulle dock kunna användas i samband med utredningar om organiserad brottslighet och brottslighet som utövas av vissa MC-gäng, där brottslingarna träffas på en plats som är känd i förväg. Vad gäller frågan om hemlig avlyssning i preventivt syfte är uppfattningen att all information som man kan få är värdefull.¹⁰⁵
- Företrädare för den svenska säkerhetspolisen hade följande synpunkter. Inom kontrapionaget skulle användningen av hemlig avlyssning förekomma i få fall, men i dessa fall skulle arbetsmetoden vara av avgörande betydelse för att föra utredningen framåt. Hemlig avlyssning bör också ses som ett värdefullt komplement till hemlig teleavlyssning, spaning och annan eftersökning av information. Myndigheten anser dock att användning av hemlig avlyssning bör koncentreras till utredningar om allmänfarliga brott (13 kap BrB) och de brott som omfattas av lag (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål. Det traditionella sättet att använda hemlig avlyssning är att avlyssna samtal i ett slutet rum. Vidare nämns också tre exempel där hemlig avlyssning skulle kunna användas, samtliga exempel avser hemlig avlyssning av bostäder.¹⁰⁶
- Åklagarmyndigheten i Stockholm framförde att en kombination av hemlig avlyssning, hemlig teleavlyssning och hemlig kameraövervakning skulle medföra en väldigt stark kontroll av den misstänkte. Bostäder, hotellrum, lokaler, garage, fordon och båtar nämns som platser som skulle kunna vara värda att bugga.¹⁰⁷ Åklagarmyndigheten i Göteborg motiverar behovet av hemlig avlyssning med att användningen av hemlig teleavlyssning börjar

---

¹⁰⁴ s. 278 f

¹⁰⁵ s. 276

¹⁰⁶ s. 281 ff

¹⁰⁷ s. 291 f

bli alltmer ineffektiv. De mest erfarna brottslingarna använder sig huvudsakligen av koder om de överhuvudtaget använder sig av telefon.¹⁰⁸

- Buggningsutredningen tillfrågade även polismyndigheten i Stockholms län, Göteborgs och Bohus län (nuvarande Västra Götalands län, min anm.) och i Skånes län. Polismyndigheten i Stockholms län anser att utredningar som redan idag är framgångsrika, skulle slutföras snabbare. Mängden beslagtagna narkotika skulle säkert öka.¹⁰⁹ Deras kollegor i Göteborg ansåg dock att hemlig avlyssning endast bör få användas om den leder till avgörande bevisning.¹¹⁰ Polismyndigheten i Skåne pekar på den omständigheten att de personer som ägnar sig åt den grova kriminaliteten har anpassat sitt arbetssätt efter polisens metoder. Det skulle därför vara av stort värde om bostäder, hotellrum och fordon kunde buggas.¹¹¹

De brottsbekämpande myndigheterna uppskattar antalet fall där hemlig avlyssning kan komma ifråga till högst 100 per år. Man anser att anledningen till detta är att hemlig avlyssning är en mycket resurskrävande metod.¹¹²

Buggningsutredningen konstaterar sammanfattningsvis att det föreligger ett väl dokumenterat behov av hemlig avlyssning. Denna slutsats drar Buggningsutredningen av de diskussioner som förts med olika brottsbekämpande myndigheter vars slutsatser redovisas i utredningen.¹¹³ Förutom den dåvarande riksenheten för ekonomisk brottslighet, var samtliga av de tillfrågade brottsbekämpande myndigheterna positiva till användandet av hemlig avlyssning.¹¹⁴

Svenska Helsingforskommittén är emellertid starkt kritiska till det sätt som Buggningsutredningen företagit sin utredning på. De menar att

---

¹⁰⁸ s. 295 f

¹⁰⁹ s. 303

¹¹⁰ s. 307

¹¹¹ s. 310 f

¹¹² s. 344

¹¹³ s. 275 ff

¹¹⁴ s. 275 ff

Buggningsutredningen överdrivit behovet av hemlig avlyssning och utredningen har misslyckats med att påvisa ett påtagligt och reellt behov av metoden. Att hemlig avlyssning eventuellt skulle kunna användas och eventuellt leda till resultat i vissa situationer räcker inte. För att ett reellt behov av hemlig avlyssning skulle kunna påvisas, måste man använda sig av verklighetsbaserade fall där hemlig avlyssning kunde ha använts och sannolikt varit till nytta.¹¹⁵ Svenska Helsingforskommittén konstaterar att ”i all argumentation för att brottsbekämpningen skulle ha blivit mer framgångsrik om man hade använt hemlig avlyssning finns det en hög grad av spekulation”.¹¹⁶

Även Lagrådet undviker att dra några säkra slutsatser om huruvida hemlig avlyssning är så effektivt så till vida att andelen uppklarade brott skulle öka i sådan grad att det uppväger det integritetsintrång som åtgärden medför.¹¹⁷

7.3.8.4. Buggningsutredningens förslag

Buggningsutredningen föreslår att hemlig avlyssning skall införas som ett nytt straffprocessuellt tvångsmedel. Hemlig avlyssning skall kunna ske vid förundersökning av brott som har ett minimistraff på fyra år, det vill säga mord, dråp, människorov, ej mindre grovt brott, grovt rån, grov mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, grovt brott och grovt spioneri samt grovt narkotikabrott och grov varusmuggling avseende narkotika. Dessutom bör förbrott till nu nämnda brott omfattas.¹¹⁸

Enligt förslaget skulle dock hemlig avlyssning endast få användas om någon är skäligen misstänkt för brott, om åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen samt om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse.

---

¹¹⁵ Svenska Helsingforskommittén för Mänskliga Rättigheter, Buggning och hemlig kameraövervakning – statliga ingrepp i privatlivet, s. 39.

¹¹⁶ Svenska Helsingforskommittén för Mänskliga Rättigheter, Buggning och hemlig kameraövervakning – statliga ingrepp i privatlivet,, s. 39

¹¹⁷ Prop 2002/03:74 s. 93 (i bilaga 5)

¹¹⁸ s. 384 f

Åtgärden skulle vidare få avse en plats där den misstänkte kan antas komma att uppehålla sig, till exempel i bostäder men även sådana platser där allmänheten har tillträde.¹¹⁹ Utredningen anser att den praktiska nyttan av hemlig avlyssning skulle begränsas om inte polisen fick använda sig av tvångsmedlet på dessa platser. Det är rimligt att tro att de kriminella i så fall skulle förlägga de diskussioner som avser brott till platser som inte får buggas.¹²⁰

Om åtgärden skall vara meningsfull, måste avlyssningsutrustningen placeras på platsen, eftersom det i annat fall skulle medföra att ljudkvaliteten blir alltför dålig. Utredningen anser därför att en bestämmelse som innebär att ett beslut om hemlig avlyssning innefattar en rätt att placera avlyssningsutrustningen i och återta det från ett utrymme som annars skyddas från intrång. Ett beslut om hemlig avlyssning bör dock inte alltid innebära en sådan rätt utan är beroende av omständigheterna i det enskilda fallet.

I likhet med vad som gäller i övrigt i svensk rätt föreslås inte heller att vissa personkategorier skall vara undantagna från hemlig avlyssning. Det enda undantaget från detta skulle vara att samtal mellan en misstänkt och dennes försvarare undantas.

En fråga om hemlig avlyssning skall prövas av rätten på framställan av åklagaren. Det skall dock införas en möjlighet för åklagaren att fatta interimistiska beslut i 1988 års lag om förfarandet hos kommunerna, förvaltningsmyndigheterna och domstolarna under krig eller krigsfara. I övrigt föreslås inte någon beslutanderätt för åklagaren. Ett tillstånd till hemlig avlyssning måste avse bestämd tid och plats. Tiden för beslutet får inte bestämmas till längre än nödvändigt och får inte överstiga två veckor från dagen för beslutet. Om skälen för hemlig avlyssning upphör, skall åklagaren eller domstolen omedelbart häva beslutet. En upptagning eller

---

¹¹⁹ s. 14 f och s. 383 f

¹²⁰ s. 339

uppteckning som gjorts vid hemlig avlyssning skall snarast möjligt granskas av domstolen, åklagaren eller undersökningsledaren. Även sakkunnig skall även ges möjlighet att få granska materialet. Sådana delar av materialet som inte är relevant för utredningen skall omedelbart förstöras efter granskning. Efter det att förundersökningen avslutats eller nedlagts eller om åtal väckts, skall alla upptagningar och uppteckningar förstöras.

7.3.9 Lagrådsremissen Hemlig avlyssning m.m.

Buggningsutredningens förslag behandlades i lagrådsremissen Hemlig avlyssning m.m. I sitt yttrande över remissen pekade Lagrådet inledningsvis på det skydd som ges i 2 kap RF och Europakonventionens artikel 8. Lagrådet ansåg att hemlig avlyssning inte är sig är stridande mot det integritetsskydd som finns i 2:6 RF eller artikel 8 i Europakonventionen men att en avvägning skulle ske mellan behovet av en effektiv brottsbekämpning och integritetsskyddsintresset. Värdet av hemlig avlyssning enligt föreslaget användningsområde var inte klarlagt och effektivitetsvinsten var osäker. Lagrådet ansåg sig heller inte ha möjlighet att bedöma behovet av det nya tvångsmedlet mot bakgrund av Buggningsutredningens utredning. Lagrådet menade att högre krav borde ställas på dess betydelse för en brottsutredning än vid andra tvångsmedel, eftersom hemlig avlyssning är ett mer långtgående integritetsintrång än hittillsvarande hemliga tvångsmedel. Lagrådet pekade också på vissa brister i remissförslaget om undantag från möjligheten till hemlig avlyssning och som knutit an till undantagen om vittnesplikt i 36:5 RB. Lagrådet ansåg dessutom att det var en förutsättning att frågan om överskottsinformation först reglerades innan man på nytt tog ställning till frågan om hemlig avlyssning.

7.4 Hemlig avlyssning i nordisk rätt

7.4.1 Danmark

I den danska grundlagen får husrannsakan, beslag och undersökning av brev och andra handlingar företas samt post-, telegraf- och telefonhemligheten brytas endast efter domstols beslut, såvida inte undantag härifrån är föreskrivet i lag. I 27 kapitlet straffeloven finns bestämmelser om skydd för den personliga integriteten.

Kapitel 71 i retsplejeloven stadgar om regler om ”Indgreb i meddelelseshemmeligheden”. Enligt 780 § 1 st 2 p. kan polisen ”aflytte andre samtaler eller udtalelser ved hjælp af et apparat (anden aflytning)”.

Hemlig avlyssning är således tillåtet i dansk rätt. Tvångsmedlet får dock endast användas under följande förutsättningar; att det finns särskild anledning att anta att det på ett pågående möte förmedlas information eller överlämnas material till eller från en misstänkt, att åtgärden måste antagas vara av avgörande betydelse för förundersökningen och att misstanken gäller ett brott som kan ge fängelse i 6 år eller mer. Om åtgärden i det enskilda fallet är oproportionerlig, får åtgärden inte beslutas. Rätten beslutar om tillstånd till hemlig avlyssning. Den misstänkte skall också enligt huvudregeln underrättas i efterhand om att sådan avlyssning har skett.

7.4.2 Finland

I 5 a kapitlet tvångsmedelslagen finns bestämmelser om bland annat hemlig teknisk observation, det vill säga för teknisk avlyssning, optisk övervakning och teknisk spårning. Med teknisk avlyssning förstås ett sådant samtal eller meddelande som inte är avsett för utomstående och i vilket samtal avlyssnaren inte deltar, i hemlighet avlyssnas eller upptas med hjälp av en teknisk anordning. Enligt förarbetena är det beroende av

omständigheterna om ett samtal skall anses vara förtroligt eller inte. Frågan skall avgöras på objektiva grunder.

Beslut om teknisk avlyssning får tas om någon är skäligen misstänkt för brott vilket det föreskrivna strängaste straffet är fängelse i minst fyra år, narkotikabrott, ett straffbart försök till ovan nämnda brott, eller för förberedelse till brott som begås i terroristiskt syfte. De uppgifter som fås genom avlyssningen skall antas vara av synnerlig vikt för utredning av brottet.

Teknisk avlyssning får ske mot personer som är misstänkta för brott där fängelse i 4 år eller mer är stadgat och endast när denne inte befinner sig i ett utrymme som är avsett för stadigvarande boende.

Vid vissa grövre brott, som till exempel folkmord, högförräderi, barnpornografibrott, mord och grovt rån, kan den myndighet som sköter förundersökningen av brottet beviljas tillstånd att rikta teknisk avlyssning också mot ett utrymme som är avsett för stadigvarande boende och där den misstänkte sannolikt befinner sig. Förutsättningen för att använda tvångsmedlet ifråga är att det skulle vara väsentligt svårare eller omöjligt att utreda brottet med hjälp av andra tvångsmedel som inte i lika hög grad inkräktar på den misstänktes eller andras rättigheter.

Beslut om teknisk avlyssning fattas av domstol och tillstånd kan ges en månad åt gången. Tillståndet kan förenas med särskilda villkor. Ett beslut om tillstånd för teknisk avlyssning får vidare inte riktas mot samtal mellan en misstänkt och hans rättegångsbiträde. Avlyssningen får inte heller riktas mot samtal mellan en misstänkt och vissa andra yrkesgrupper. Så snart åtgärden har uppnått sitt syfte eller tillståndets giltighetstid har löpt ut, skall användningen av teknisk avlyssning upphöra. När ärendet har överlämnats till åklagaren för prövning eller det annars har beslutats att förundersökningen skall avslutas, skall den misstänkte underrättas om att sådana tvångsmedel som avses i detta kapitel har riktats mot honom eller henne.

7.4.3 Norge

I Norge är hemlig avlyssning inte tillåtet. I 145 a § straffeloven finns förbudsbestämmelsen. Innehållet i regeln kan sammanfattas enligt följande; den som (1) med hjälp av en hemlig avlyssning avlyssnar telefonsamtal eller annat samtal mellan andra, eller avlyssnar slutna förhandlingar i vilka han själv inte deltar, eller (2) med hjälp av ljudband eller annan teknisk utrustning i hemlighet gör upptagningar av samtal som nyss nämnts eller av slutna förhandlingar som han antingen inte själv deltar i eller som han obehörigen har berett sig tillträde till, eller (3) i syfte som nyss nämnts anbringar avlyssningsapparat, ljudband eller annan teknisk utrustning.¹²¹

I betänkandet Etterforskningsmetoder för bekjempelse av kriminalitet¹²² föreslogs att hemlig avlyssning skall få införas som tvångsmedel vid utredning av brott och försök till brott som kan medföra fängelse i mer än 10 år. Hemlig avlyssning av platser där allmänheten har tillträde skall få ske vid samtliga brott som kan medföra högre straff än 6 års fängelse samt vid andra grova brott.¹²³ Betänkandet har dock inte vid tiden för författandet av denna uppsats föranlett någon ändring av lagstiftningen.

7.5 Bör hemlig avlyssning införas som ett nytt hemligt tvångsmedel?

Hemlig avlyssning är, som det konstaterats tidigare i uppsatsen, ett mycket långtgående ingrepp i den enskildes personliga integritet. Hemlig avlyssning är också en integritetskränkning som förutsätter flera integritetskränkningar eftersom polisen måste bryta sig in i privata utrymmen för att placera och senare återta utrustningen och också i vissa fall bryta sig in för att rätta till eventuella tekniska problem.

---

¹²¹ I denna del har Buggningsutredningens översättning av paragrafen använts, s. 197

¹²² NOU 1997:15

¹²³ SOU 1998:46 s. 206

Det har från flera håll framförts till buggningsutredningen att nyttan och behovet av hemlig avlyssning är begränsat. Någon objektiv forskning om behovet av metoden finns inte idag. Mot bakgrund av det material som buggningsutredningen presenterat är det emellertid svårt att dra några säkra slutsatser.¹²⁴

Buggningsutredningen har också konstaterat att hemlig avlyssning kommer att bli aktuellt i ca 100 fall per år. Hemlig avlyssning är en oerhört resurskrävande metod. Svenska Helsingforskommittén anser att de senaste årens nedskärningar inom polisen rimmar illa med buggningsutredningens förslag om att hemlig avlyssning skall införas.¹²⁵ Även om hemlig avlyssning endast kommer att tillgripas i ett fåtal fall, är bristen på ekonomiska resurser något som snarare kommer att leda till undermåliga utredningar och ett större utrymme för tvivelaktiga metoder.

En annan sak som bidrar till att diskussionen kompliceras ytterligare är att frågan om överskottsinformation inte har lösts än. Det finns mycket som dock talar att det kommer att bli tillåtet att använda sig av sådan information som rör annat brott än det som förundersökningen avser.

Med tanke på tvångsmedlets integritetskänsliga natur är det viktigt att det omgärdas av tillräckliga rättssäkerhetsgarantier. I avsnitt 6 har jag diskuterat de rättssäkerhetsgarantier som omgärdar reglerna om hemlig teleavlyssning. I flera fall har de föreliggande rättssäkerhetsgarantierna framstått som otillräckliga. En intressant fråga i sammanhanget är om hemlig avlyssning kommer att få möta samma problem.

---

¹²⁴ Emellertid har det sedan buggningsutredningen lade fram sitt betänkande presenterats flera rapporter där frågan om hemlig avlyssning har berörts. I juni 2004 lade projektet "Mobilisering mot narkotika" fram sin slutrapport om organiserad brottslighet och narkotikabrottslighet till regeringens narkotikapolitiska samordnare. Det konstateras att den organiserade brottsligheten har ökat och blir allt svårare att bekämpa. I rapporten efterlyses flera kontroversiella lagändringar; bland annat vill man att hemlig avlyssning skall införas.

¹²⁵ Svenska Helsingforskommittén för Mänskliga Rättigheter, Buggning och hemlig kameraövervakning – statliga ingrepp i privatlivet, s. 64

Risken för att oskyldiga kommer att bli utsatta för hemlig avlyssning är troligen det starkaste argumentet emot en reglering. En tänkbar situation är följande; en person är misstänkt för grovt narkotikabrott. Polisen placerar avlyssningsutrustning i den misstänktes bostad. Där bor också den misstänktes fru, som inte har något att göra med sin mans brottsliga verksamhet, och deras fjortonåriga dotter. Såvida inte polisen använder sig av röstdetektorer förefaller risken stor att de två övriga personerna också kommer att avlyssnas. Vid en jämförelse med hemlig teleavlyssning finns det ingen lagregel som direkt förbjuder hemlig teleavlyssning av icke misstänkta. Däremot finns en regel i 35 § i lag (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare som säger att hemlig teleavlyssning inte får ske av barn under 15 år.

8 Avslutning

I 2:6 RF är varje medborgare skyddad mot godtyckliga ingrepp i den privata sfären från statens sida. Emellertid finns det möjlighet att inskränka detta skydd på villkor att inskränkningen sker genom lag och endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle.

I Europakonventionen finns regler i artikel 6 om rätt till en rättvis rättegång och i artikel 8 om skydd för privat- och familjeliv. Hemlig teleavlyssning omfattar i allmänhet ett ingrepp i den privata sfär som artikel 8 skyddar. Inskränkningar i den skyddade rättigheten kan godtas om inskränkningen har stöd i lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt att inskränkning sker och ingreppet är ägnat att tillgodose något av de uppräknade allmänna eller enskilda intressena. Europadomstolen har i många fall tagit upp frågan om hemlig teleavlyssning och funnit bland annat att vissa åtgärder från en stats sida utgjort en kränkning av artikel 6 eller 8.

Att hemlig teleavlyssning är ett mycket integritetskränkande ingrepp i den privata sfären torde nu stå klart för varje läsare av denna uppsats. Av detta skäl är det angeläget att användningen av hemlig teleavlyssning omgärdas av tydliga regler som minimerar risken för missbruk; rätten prövar på ansökan av åklagaren, det måste röra sig om ett brott med ett minimistraff om minst två år. Hemlig teleavlyssning får ske endast om någon är skäligen misstänkt för brottet och åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen. Tvångsmedlet får avse de teleadresser som innehas av den misstänkte eller kan antas komma att användas av honom. Därtill skall alltid proportionalitetsprincipen beaktas.

Från och med 1 oktober 2004 införs nya regler i rättegångsbalken som i praktiken kommer att innebära en utvidgning av förutsättningarna av hemlig teleavlyssning. En straffvärdeventil, som innebär att hemlig teleavlyssning kan användas vid brott om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i två år, införs. Därjämte kommer det bli möjligt att avlyssna teleadresser som den misstänkte kan antas ringa till och att avlyssna s.k. röstbrevlådor, e-postbrevlådor och liknande. En ordning med ett offentligt ombud, som är ett sätt att tillvarata den enskildes rättigheter i processen, kommer också att införas. Vad detta system med offentliga ombud kommer att innebära för rättssäkerheten är för tidigt att säga. Förhoppningsvis kommer de inte att användas som en ursäkt för en utökad användning av hemliga tvångsmedel utan istället fungera som en effektiv metod att öka rättssäkerheten.

Det finns också särskilda bestämmelser som utökar möjligheterna för polis och åklagare att använda sig av bland annat hemlig teleavlyssning. Ett exempel på detta är lag (1952:98) med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål.

I syfte att leva upp till RF:s och Europakonventionens krav erbjuder den svenska rättsordningen vissa rättssäkerhetsgarantier, utöver förbudet mot hemlig teleavlyssning i vissa fall. Bland annat får telefonsamtal mellan en försvarare och dennes klient inte avlyssnas. I uppsatsen har jag kritiskt

granskat hur dessa rättssäkerhetsgarantier fungerar i praktiken. Domstolarnas prövning har i många fall gjorts på skönsmässiga grunder och präglas inte alls av den objektivitet som man skulle kunna förutsätta. Att en ansökan om tillstånd till hemlig teleavlyssning bifalles är regel snarare än undantag. Att den enskilde i praktiken inte har någon möjlighet att överklaga ett beslut om hemlig teleavlyssning är en annan svaghet i systemet. Visserligen finns det inget krav i Europakonventionen om underrättelseskyldighet. Däremot finns stadgar artikel 13 om att den enskilde skall ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet. Denna reglering synes dock märklig; hur skall den enskilde kunna klaga på ett beslut, om denne inte ens vet om att ett sådant beslut finns? Den nya regleringen om offentliga ombud skulle i viss mån eventuellt kunna lösa problemet. Om han finner rättens beslut felaktigt, kan han överklaga det enligt reglerna i 49:3 RB. Men om det offentliga ombudet inte överklagar, finns det ingen annan som bevakar den enskildes rättigheter. En kombination skulle därför vara att föredra; det offentliga ombudet skall företräda den enskildes intressen i samband med ansökan om hemlig teleavlyssning i rätten. Ombudet kan enligt gällande regler överklaga beslutet till hovrätten. Dessutom finns det starka skäl att införa underrättelseskyldighet i efterhand till den person som beslutet om hemlig teleavlyssning gällde. Den misstänkte bör också ha rätt till en överprövning i efterhand hos till exempel JK om lagenligheten i rättens beslut. Denna ordning skulle enligt min mening innebära ett starkare skydd för rättssäkerheten än det som finns idag. Dessutom skulle kravet på ett effektivt rättsmedel i Europakonventionens artikel 13 uppfyllas. Skulle JK ha möjlighet att kunna döma ut skadestånd i fall där rättens beslut om hemliga tvångsmedel inte hade stöd i lag, vore det ett rimligt antagande att domstolarna skulle bli mer restriktiva att bevilja åklagarens ansökan i ett utgångsläge. Polis och åklagare skulle också bli tvungna att presentera ett mer fullständigt och tillförlitligt material och i förlängningen skulle antalet materiellt riktiga tillståndsbeslut öka.

I uppsatsen har jag även behandlat frågan om hemlig avlyssning – eller buggning. Att hemlig avlyssning förr eller senare kommer att införas som

ett nytt hemligt tvångsmedel är högst sannolikt. Frågan ligger på regeringens bord och det hörs röster från flera håll med krav på en reglering.¹²⁶ Innan regeringen kan lägga fram ett förslag om hemlig avlyssning skall dock frågan om överskottsinformation övervägas. Den har remissbehandlats och är för närvarande under beredning i regeringskansliet.

Hemlig avlyssning har många likheter med hemlig teleavlyssning. I båda fallen handlar det om avlyssning av misstänkta personer i syfte att få fram information om ett begånget, pågående eller förestående brott. Hemlig teleavlyssning inskränker sig emellertid till den information som utbyts via ett telefonnummer, en kod eller annan teledress. Hemlig avlyssning omfattar all slags information som två eller flera personer samtalar om på en bestämd plats. Risken för att oskyldiga kommer att avlyssnas förefaller stor i sammanhanget.

I flera utredningar har frågan om hemlig avlyssning behandlats. Ingen av dem har lett till någon reglering av frågan och det är alltså förbjudet att begagna sig av hemlig avlyssning. I buggningsutredningens betänkande från 1998 framfördes förslag på lagstiftning i frågan. Förslaget utsattes för kritik från flera håll och var utifrån flera aspekter till och med mer långtgående än de regleringar som finns i bland annat Finland och Danmark. Buggningsutredningen menade att behovet av en reglering i frågan var stort och baserade dessa påståenden från de synpunkter som utredningen inhämtat från bland annat de svenska brottsbekämpande myndigheterna. De flesta som tillfrågades var positiva till en reglering av hemlig avlyssning. Också i denna del har utredningen kritiserats. Man menar att bristen på objektiv forskning i frågan gör bedömningen av behovet av hemlig avlyssning alltför osäker. Jag betvivlar emellertid inte att det finns ett reellt behov av hemlig avlyssning. Den organiserade brottsligheten och narkotikabrottsligheten har ökat och ökar alltså och skall tas på allvar. Det svenska polisväsendet bör få tillgång till effektiva

---

¹²⁶ "Ny SÄPO-chef öppen för mer avlyssning". Artikel ur Svenska Dagbladet 23/1 2004

medel i kampen mot denna typ av brottslighet. Det finns tecken på att effektiviteten hos hemlig teleavlyssning börjar minska.

Tillämpningen av hemlig teleavlyssning har som påpekats en del brister. En berättigad fråga i sammanhanget är om användningen av hemlig avlyssning kommer att få dras med samma brister. Det finns onekligen en risk för detta. Användningen av hemliga tvångsmedel har från första början betraktats och behandlats som ett tekniskt problem snarare än ett principiellt problem. Den tekniska utvecklingen har fått avgöra vilka metoder som i hemlighet skall få användas medan rättssäkerheten hamnat i skymundan. Rättssäkerheten och respekten för den enskildes integritet är ett tungt vägande intresse. Innan man på nytt överväger om hemlig avlyssning bör införas som ett nytt hemligt tvångsmedel bör rättssäkerheten uppvärderas och återupprättas som kriterium för vilka hemliga tvångsmedel som blir tillåtna.

Källförteckning

Litteratur

Danelius, Hans. Mänskliga rättigheter i europeisk praxis. En kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Norstedts Juridik. Stockholm 1997

Ekelöf, Per Olof, Bylund, Torleif och Boman, Robert. Rättegång. Tredje häftet. 6 uppl. Norstedts Juridik. Stockholm 2002

Fitger, Peter. Särtryck ur RB . Kap 19-28, 36. Norstedts Juridik. Stockholm 1998

Helmus, Ingrid. Polisens rättsliga befogenheter vid spaning. Iustus förlag. Uppsala 2000

Holmberg, Erik och Stjernquist, Nils. Vår författning. Norstedts Juridik. 12 uppl. Göteborg 2000

Strömberg, Håkan. Sveriges författning. Studentlitteratur. 18 uppl. Lund 2003

Svenska Helsingforskommittén för Mänskliga Rättigheter. Buggning och hemlig kameraövervakning. Statliga ingrepp i privatlivet. Stockholm 2000

Töllborg, Dennis. Under Cover. Den svenska säkerhetspolisens och dess arbetsmetoder. Norstedts Juridikförlag. Göteborg 1991

Westerlund, Gösta. Straffprocessuella tvångsmedel. Bruuns bokförlag. Göteborg 2001

Artiklar

Malmström, Krister. Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning SvJT 1992 s. 529

Regner, Göran. Användning av hemliga tvångsmedel SvJT 2003 s. 373

Knutsson, Anders. Åsiktsregistrering och telefonavlyssning SvJT 2003 s. 375

Töllborg, Dennis. Buggning? SvJT 2003 s. 382

”Ny SÄPO-chef öppen för mer avlyssning”. Artikel ur Svenska Dagbladet 23/1 2004

Offentligt tryck

SOU

1970:47	Skydd mot avlyssning
1975:95	Telefonavlyssning
1984:54	Tvångsmedel – Anonymitet – Integritet
1990:51	Säkerhetspolisens arbetsmetoder, personalkontroll och meddelarfrihet
1998:46	Om buggning och andra hemliga tvångsmedel
2002:87	Rikets säkerhet och den personliga integriteten. De svenska säkerhetstjänsternas författningsskyddade verksamhet sedan år 1945

Propositioner

1975:19	Lagstiftning om skydd mot avlyssning
1988/89:124	Om vissa tvångsmedelsfrågor
1994/95:227	Hemlig teleavlyssning och hemlig teleövervakning
2002/03:74	Hemliga tvångsmedel – offentliga ombud och en mer ändamålsenlig reglering

Skrivelser

2003/04:36	Hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning och hemlig kameraövervakning vid förundersökning i brottmål under år 2002
------------	---

Rikspolisstyrelsens författningssamling

RPSFS 1999:9 allmänna råd	Rikspolisstyrelsens föreskrifter och
------------------------------	--------------------------------------

om systemet för hemlig teleavlyssning
m.m (FAP 171-1)

Övrigt offentligt tryck

1980-06-12	SPANARK-rapporten. Narkotikaspaning och underrättelseförfarande.
1983	Polisens insatser mot narkotikan. PM nr 5. Promemoria från Narkotikakommissionen
Ds Ju 1980:2	Fallet Bergling. Övervägande angående åtgärder
Ds Ju 1981:22	Hemlig avlyssning m.m.
Ds 2003:13	Överskottsinformation

NOU

1997:15	Etterforskningsmetoder för bekjempelse av kriminalitet
---------	--

Rättsfall

Högsta Domstolen

NJA 2001 s. 535
NJA 2003 s. 323

Hovrätten för Västra Sverige

Mål B 5644-00, dom 14 juli 2000
Mål B 2189-00, dom 12 september 2000

Europadomstolen

Klass and others v. Germany, dom 6 september 1978. Application no. 00005029/71

Schenk v. Switzerland, dom 12 juli 1990. Application no. 140

Malone v. France, dom 2 augusti 1984. Series A no. 82

Kruslin v. France, dom 24 april 1990. Series A no. 176-A

Huvig v. France, dom 24 april 1990. Series A no. 176-B

Halford v. United Kingdom, dom 25 juni 1997. Application no. 00020605/92

Kopp v. Switzerland, dom 25 mars 1998. Application no. 00023224/94

Amann v. Switzerland, dom 16 februari 2000. Application no. 27798/95

P.G and J.H v. United Kingdom, dom 25 september 2001. Application no. 00044787/98

Publicerade JO-avgöranden

1994/95 s. 34

2001/02 s. 52

Opublicerade JO-avgöranden

Diarienummer

3330-1989

3708-1991

3556-1998

267-1999

JK

Beslut 98-04-02, diariernr 172-97-21